

Jiisas Nge Ek Ka Mak Pułum

*Wu Jon Wumb Noł Pendpi Ngołum Wu Gos Ek
Ni Tor Kindim
(Masyu 3:1-12, Luk 3:1-18, Jon 1:19-28)*

¹ Ek ka ei nge Gos kingam Jiisas Krais nge ek ka tonu om. ² Wu endi embe Aisaiya, Gos ek ni tor kindiļim wu, ek kos ei nge ok yi mił pułum. Eim Gos ek ka nipi eim kingam kin ngum,

“Na wu endi nim nge ek poł kindamb sipi nim. Ei nim andłam topu ba; yi mił ekii se wumb nim onjii ni piik mułngii. ³ Wu endi wumb mulenjing konu ełe wii dinga topu mołum. ‘Wu owundu eim omba enim. Enim noman tuk ełe er kun erik mułngii!’ ”

⁴ Jon wumb noł pendpi ngołum, wu eim ełe wumb mulenjing konu, eim Aisaiya kumb ok nirim mił tonu orum. Jon eim Gos ek ka endi nipi wumb ngum. Ngang kin, “Wumb noman ak tok pii gii nengin kin noł pendpi ngum. Ngang kin, Gos wumb oł kis ombu kil ngopu si kindmba.

⁵ Pe Jura mei owundu wumb kin, Jerusalem konu tuk mulnjung wumb kin pei punjung. Puk, Jon mułum konu ełe tuk punjung. Puk, Jon mułum konu oł kis ombu ni tor kindik ngunjung. Ngangan kin, wu Jon wumb noł pendpi ngum. Noł ei embe Joran.

⁶ Pe Jon eim kon endi kindiļim, konduk ei, kung kamil ngenj ełmin, kon ei kindim. Jon eim kan endi tuk kend ełe, tuk sipi telim ku. Eim guimbu

kin, piimi muł kin, nopus endim. ⁷ Pe Jon ek nipi wumb ngum, “Wu num endi na ond konu ełe ekii se ombo wu ei, na dinga ei kaplı si kindmba. Na wu ka mon, na mei ełe wu mendpił. Na eim simb su kan ei kaplı si kindmbii, ba eim wu num mołum,” pa nim. ⁸ “Na enim noł mendpił pendpi ngond; ba wu endi ekii se ombo wu ei eim, Gos Gui Ka ełe noł pendpi enim ngumba,” pa nim.

*Jon Jiisas Noł Pendpi Ngum
(Masyu 3:13, Luk 3:21-22)*

⁹ Kunum ei, Jiisas Galilii Nasres konu ełe si kindpi om. Pe Jon Jiisas noł Joran ełe noł pendpi ngum. ¹⁰ Kunum ełe Jiisas eim noł si kindpi, opu kenim ni, tonu kupu muł wuł ał pum. Pang kin, Gos Gui Ka kei Kurmuł mił mani opu, Jiisas kin mułum. ¹¹ Pe Gos ek ka endi ei tonu muł ełe tor opu yi nim, “Nim na kingam mendpił, na nim noman pałim. Na noman ka wii nim kin ngond,” pa yi nim.

*Seisen Eim Jiisas Ermba Mił Kenmbii Ni Erim
(Masyu 4:11, Luk 4:1-13)*

¹² Sikir Gos Gui Ka Jiisas sipi mei wumb mulenjing konu ełe sipi kindim. ¹³ Jiisas mułum kunum ei 40 pei mułum. Pe Seisen eim Jiisas ermba mił kenmbii ni erim. Erang kin, Jiisas eim kui, ka, kei, kung simbii nin, epi mulnjung konu ełe mułum. Ba wumb mulenjing mon. Nga Gos enjel eim paki tunjung.

*Jiisas Eim Kongun Pułngun Mondpu Erim
(Masyu 4:12-22, Luk 4:14-15, 5:1-11)*

¹⁴ Nga ekii se Jon kan ngii mułum, kunum ei Jiisas Galilii konu ełe opu, Gos ek ka nipi ngum. ¹⁵ Ngopu yi nim, “Gos kunum ełe tonu omba nirim pe tonu onum. Gos sinim tep erpi omba enim. Enim noman tuk ak tok Gos ek ka pii gii ningii,” pa nim.

*Jiisas Wu Kapił Kaplı Wii Tum
(Masyu 4:18-22)*

¹⁶ Nga Jiisas noł gopu Galilii wer ełe andpi mułum. Jiisas Saimon kin, angim Endru teł kenim. Wu tał noł gop ełe omu kon polkuł mulnjunguł. Wu tał, omu kongun ełe elmbił wu. ¹⁷ Jiisas ek nipi wu tał ngum, “Ełip na ond konu ekii se weł! Ełip na ek ka nip ngamb, ełip wu yi mił singił,” pa nipi ngum. ¹⁸ Pe sikir, wu tał omu kon si kindkił, onjnguł. Okuł, Jiisas pum konu ełe ekii se punjnguł. Pukuł, ekii se, eim ek piingił nge punjnguł.

¹⁹ Nga Jiisas aringa kopur pupu kenim ni, wu Sependii nge kingam Jeims kin, angim Jon kin, alting noł kanu ełe molkuł, omu kon er ka er mulnjunguł. ²⁰ Pe kunum mendpił, wu tał eim “Ełip weł!” nim. Neng kin, wu tał erinjngił, Sependii kin, kongun wu kin konu ełe mond si kindkił, Jiisas pum konu ełe, ekii se punjnguł.

*Wu Endi Gui Kis Mułum Ei, Jiisas Tor Si Kindim
(Luk 4:31-37)*

²¹ Nga enim Kapaniyam konu ełe punjung. Kunum ei kor kunum, Jiisas men ngii konu ełe nirik pum. Pupu, Gos nge ek ka pułngun mondpu wumb nipi ngum. ²² Nga wumb ei Jiisas ek nim piik puku sinjing. Nimbil erang, Jiisas Gos nge ek

ka kengip tołmun wumb mił, nipi ngunerim mon; ba eim wu num endi noman dinga pim mił, yi nipi ngum.

²³ Nga kunum ei, wu endi men ngii ełe tuk mułum wu ei gui kis tuk mułang kin, wii dinga tum. ²⁴ “Nim Nasares nge konu ełe wu Jiisas nim sin kin nimbił oł enjii en? Nim okun sin to kis enjii on min? Na nim piind, nim Gos nge wu kun ka kindang on,” pa nim. ²⁵ Ba Jiisas gui kis ei ek dinga nipi ngum, “Nim ek tingnerii! Nim wu ei si kindkin pui!” nim. ²⁶ Pe gui kis ei wu ek ei to kindpi, wii dinga tum. Topu kin, wu ei topu si kindpi tor pum. ²⁷ Pe wu amb pei puku sik endnjing. Andik, wumb en enim ek nik, piik piik enjing. “Ei epi nipe? Ei ek konj endi nim, wu ei noman dinga pałim. Nimbił erang, eim ek nipi, gui kis ngang, gui kis eim ek piinjing?” pa ninjing. ²⁸ Jiisas yi mił erang, eim ek mei Galilii konu ełe pei sikir pang, wumb piinjing.

*Jiisas Piisa Ambim Mam Er Ka Erim
(Masyu 8:14-15, Luk 4:38-39)*

²⁹ Pe men ngii si kindik anda puk, wumb Saimon kin Endru kin ngii konu ełe nirik punjung. Jeims kin Jon teł nirik punjnguł ku. ³⁰ Pe Saimon ambim mam peł ełe eim ening tang or pim. Wumb Jiisas kanik ninjing. ³¹ Nengin kin, Jiisas pupu kin amb mam nge angił ambłang, engim. Angpi, ening tum ei, ening poru nim. Pe amb mam eim kuni nungii ni kałpi er kun er mułum.

*Jiisas Wumb Pei Er Ka Erim
(Masyu 8:16-18, Luk 4:40-41)*

³² Pou neng eļe, eni mani ba erang, wumb pei ening pim wumb Jiisas mułum konu eļe tu wunjung. Wumb kombur gui kis pim, kopur ening pim wumb onjung ku. ³³ Konu owundu, wumb pei kułou tok, ok ngii ondu eļe mandi ok mulnjung. ³⁴ Nga Jiisas eim wumb ening kanim kanim pim er ka erim. Pe eim gui kis kopur pei si kindim ku. Gui kis ombu, Jiisas eim piyangin kin, ek yi nim, “Gui kis enim ek ninerngii!” pa yi nim.

*Jiisas Galili Mei Konu Eļe Kongun Er Endim
(Luk 4:42-44)*

³⁵ Nga kopiiring okrii, Jiisas eim tor pupu, konu wumb mulenjing konu eļe pum. Eim Gos kin prei er mułum. ³⁶ Nga Saimon kin angim noł Jiisas pum konu eļe ekii sik punjung. ³⁷ Puk, kan sik kin, yi ninjing, “Wumb pei nim kuruk mołmun,” pa yi ninjing. ³⁸ Jiisas ek nipi wumb ngum, “Sinim mei konu eipi eipi endi pamin! Ya mandi na ek nipi, wumb ngumbii pałim ku. Eļe nge, na okrii onj.” ³⁹ Pe Jiisas Galili mei konu pei pupu endim. Jiisas men ngii konu nirik pupu, Gos ek ka wumb nipi ngum. Eim wumb gui kis pei top tor kindim.

*Jiisas Wu Endi Kinj Num Er Ka Erim
(Masyu 8:1-4, Luk 5:12-16)*

⁴⁰ Nga kinj num wu endi opu, eim gopsing pii poł mołpu, Jiisas kanpi, ke nim, “Nim noman pim kin, kapłi na er ka enjii,” pa nim. ⁴¹ Jiisas wu ei kaimb sipi piim. Piipi kin, wu angił ambiłpi kin, ek yi nipi ngum. “Na piind ei nim ka mulnjil!” pa nim. ⁴² Jiisas ek nipi, wu ei ngang kin, kinj num wu ei sikir ka mułum. ⁴³ Jiisas wu ei ek

dinga ni ngopu, sikir kindang pum. ⁴⁴ Jiisas wu ei kin ek yi nipi ngum, “Nim wu endi kankin, oł ełe ninerii mon! Ok Moses ek nirim mił nim pukun, ‘Nim ngenj men ngii kułmał kałilim wu konu ełe andan tunjii. Kumo kindpi, kułmał kałpi nim si kin ngunjii. Kiłang kin, nim ngenj ka erim ni keningii!” pa nim. Nipi, Jiisas wu ei kindang pum. ⁴⁵ Ba wu ei pupu, wumb pei kanpi nipi, eim wumb mulnjung konu ełe, pei kanpi, ek pol topu ngum. Yi mił erang Jiisas eim konu endi kanpi nim, wumb pei mulnjung konu tuk ba pinerim mon. Eim andaring minj mułum konu orung wumb mulenjing wumb konu ełe orung orung wumb pei eim kin onjung.

2

Jiisas Wu Endi Simb Angił Ełe Embił Dinga Pinerang Er Ka Erim

(Masyu 9:1-8, Luk 5:17-26)

¹ Nga kunum kopur o pang, Jiisas Kapaniyam mei konu ełe nga orung om. Wumb Jiisas piinjing ni, eim ngii konu ełe mułum. ² Nga wumb pei kułou tunjung. Pe ngii konu ełe piki topu, poru nim. Ngii ondpuł ełe konu endi wii sinerim mon. Nga Jiisas eim ek ka nipi wumb ngum. ³ Wumb wu endi ening pim wu endi eim mułum konu tu wunjung. Wu ei miyem kułang eim embił dinga pinerim. Wu kapił kaplı ening pim wu ei, ko wuk tu wunjung. ⁴ Konu ełe wu amb pei piki tum. Pe wu ei tuk Jiisas mułum konu tuk tu wungii pinerim. Pe Jiisas mułum konu orung, ngii engimb tok altap ninjing. Pe wu miyem

kułum wu nge peł ełe kindik mani kindnjing. ⁵ Pe Jiisas wumb pii gii pim ei kenim. Kanpi kin, ening pim wu ei kin yi nim, “Kingnan, na nim oł kis kil ngop si kindind.” ⁶ Pe men mon połmun wumb mułnjung. En enim noman ełe ek dinga ni piinjing. ⁷ “Nimbił oł erang wu ei Gos ek buł morung?” ninim. Nipi, “Eim Gos ek ambiltim,” a ninjing. “Wu endi oł kis kil ngopu, si kindnermba mon! Ei Gos nge kongun minj pałim,” pa yi ninjing. ⁸ Noman kis piik wu kei en enim noman tuk ełe, Jiisas piipi, eim ek yi nipi ngum, “Nimbił oł erang enim noman tuk ełe yi piinmin? ⁹ Nipe ek endi nga embin pinałim? Na yi nimbii, ‘Na nim oł kis kil nop, si kindmbii’ ei min, ‘Nga nim peł sakin, angkin pui!’ a nimbii? Ei enim oł embin ei enim kin pałim min? ¹⁰ Ba na minj ek nemb eim ka mołang, enim na pii poł tungii! Wu kingam ei noman dinga mei ełe pałim ei kapłi, oł kis kil ngumba.” Pe ek nipi, wu ei simb angił kis mułum wu ei ngopu, yi nim. ¹¹ “Na nim ek nipi ngond, nim peł sakin angkin, ngii konu pui!” ¹² Wu ni wumb mulnjung konu sikir angpi, peł sipi, pum. Pe wumb pei puku sinjing. Sik kin, Gos embe ambił tonu kindik yi ninjing, “Ok sin jep oł ei nge endi kinenjpin,” pa yi ninjing.

*Jiisas Liiwai Wii Tum
(Masyu 9:9-13, Luk 5:27-32)*

¹³ Jiisas nga noł gop ełe endim. Wumb tiłap owundu endi eim mułum konu ełe kułou tok onjung. Pe Jiisas eim Gos nge ek ka nipi wumb ngum. ¹⁴ Pe eim andpi pupu, Liiwai, Alpiyas nge kingam kenim ni, ku takis siłim wu ngii konu ełe

mułum. Pe Jiisas eim ek yi nipi ngum, “Nim na ond konu ełe ekii se oi!” a nim. Neng kin, eim angpi, Jiisas pum konu ekii se pum.

¹⁵ Jiisas Liiwai ngii konu ełe mułpu, kuni num. Nopu, wumb takis siłmin wumb kin oł kis ełmin wumb pei, Jiisas kin kuni nunjung. Jiisas nge ekii siłmin wumb eim kin kuni nunjung ku. Nga yi mił wumb kanim kanim pei Jiisas pułum konu ełe, ekii se pułmun ku. ¹⁶ Nga wumb lo ek piılmin wumb nge mon ek połmun wumb kenjing ni, Jiisas eim wumb ku takis siłmin wumb kin wumb oł kis ełmin wumb kin, Jiisas kuni ende nopu mułum. Pe wumb ombu ek nik, Jiisas nge ekii siłmin wumb kin ninjing, “Nimbił erang Jiisas wumb ku takis siłmin wumb kin, wumb oł kis ełmin wumb kin, kuni ende nonmun?” ¹⁷ Jiisas ek ei piipi pendpi kin, eim ek nipi wumb ngum, “Wumb ening pałim wumb ond mong piılmin wumb mołum konu ełe pułmun. Wumb ening pinałim wumb, ond mong piılmin wumb mołum konu ełe punałmin. Na wumb kun ka mołmun wumb kin onenj mon! Na mani opu, wumb oł kis ełmin wumb kin onj; enim noman ak tok piingii,” pa yi nim.

*Kuni Si Kindik, Gos Ek Ka Nik Ngołmun
(Masyu 9:14-17, Luk 5:33-39)*

¹⁸ Kunum endi Jon nge ekii siłmin wumb kin lo ek piik ekii siłmin wumb kin kuni mowii mulnjung. Mułangin kin, wu kopur ok Jiisas kanik yi ninjing, “Nimbił oł erang Jon nge ekii siłmin wumb kin lo ek piik ekii siłmin wumb kin kuni mowii mołmun? Ba nim nge ekii siłmin wumb

ei kuni mowii mulałmin.” ¹⁹ Pe Jiisas ek nipi kii sim, “Eim kan nołum wumb pei wu endi amb simba erim kunum ei, enim kuni ende nunerngii min? Pe wu ei en enim kin ende molk kin, kunum ełe kuni si kindnerngii mon. ²⁰ Ekii se wu ei angił sengił poru nimba kunum, ei eim kan nołum wumb kin tep to mulermба. Nimbıl erang wumb eim sik orung sipi enjing kunum ełe, eim kan nołum wumb kuni ei kaplı mowii mułngii.”

²¹ Jiisas ek ekin nga yi mił nim, “Wu endi alap konj tilarpi endi sipi, tukpu ełe pandi tum kin, konduk ei eim yi mił erim kin konduk ei piltan tumba. Alap konj ei opu kembis, ba kon ok nge piltan topu kis mondpu tukpu owundu ermba. ²² Wumb ond mong wain noł sik ming konj ełe kindiłmin. Nimbıl erang noł wain ei dinga ełim. Nga ming ok nge tuk kindiłmin ei noł wain dinga tor opu ming gał tołum. Pe noł wain ming gał tang, noł wain mei ełe pum.” Ek ei yi mił ninim Jiisas ek ok nge kin konj kin ende pinermба nipi ek ekin yi mił tum.

*“Kongun Kor Kunum Enerei!” Pa Ninjing.
(Masyu 12:1-8, Luk 6:1-5)*

²³ Kor kunum Jiisas aka pin andłam sim konu ełe andpi pum. Pe Jiisas nge ekii siłmin wumb eim kin tep tok punjung. Puk kin, kuni kopur aka pin puk andik sik nunjung. ²⁴ Pe lo ek piik ekii siłmin wumb, Jiisas kanik ek dinga ninjing, “Piini! Kor kunum ełe kongun mowii ninjing ba nim nge ekii siłmin wumb oł ei nimbıl erang enmin?” ²⁵ Nga Jiisas ek nipi ngum, “Enim Deipis Gos ek ka enim ger piinenjing min? Na ek ei nind, kunum

ei eim kin eim wumb pei kuni sineririm kunum nind. ²⁶ Nimbil erang Deipis kuni tang, Gos ngii elege nirik pum. Pang kin, kułmał kałilim wu ei mołpu bres sipi eim ngum. Ngang kin, Deipis sipi nga eim wumb kin bres ei nunjung ku.” ²⁷ Jiisas ek nipi wumb ngum, “Gos kor kunum ei wumb paki tumbii nipi kor kunum sim. Ba wumb kor kunum paki tunerngii mon,” yi nirim. ²⁸ “Yi mił wu kingam epin konu si kindpi mani mei elege opu tonu om; wu ei mendpił kor kunum wu owundu mułmba ku.”

3

*Kor Kunum Jiisas Wu Endi Angił Kis Mułum, Er Ka Erim
(Masyu 12:9-14, Luk 6:6-11)*

¹ Jiisas men ngii konu elege nga nirik pum. Wu endi mułum wu ei, angił orung kis mołpu, miyem kułii erim. ² Wumb Jiisas mułum konu kanik mulnjung. Kor kunum Jiisas wu ei er ka ermba min mon, ni kanik mulnjung. Molk kin, kunum elege en enim Jiisas kin kos ermin ni piinjing. ³ Jiisas ek nipi wu ei angił kis mułum wu ei kin ngum, “Nim ya wa!” pa nim. ⁴ Jiisas ek nipi wumb pei ngum, “Sinim kor kunum oł ka ermin ei kapli min? Sinim kor kunum epi kis ermin ei kapli min? Sinim wumb to kundmun min paki tamin ka mułngii min?” Ba wumb ek nik orung kindnenjing mon. ⁵ Jiisas wumb mulnjung konu orung orung kind kenim. Kanpi kin, eim popuł sim. Nimbil erang Jiisas wumb kanpi wumb noman tuk elege piim. Wumb noman tuk elege dinga peng, wumb pii gii ninenjing ei eim piim. Pe Jiisas

ek nipi wu ei angił kis mołum wu ei ngum, “Nim angił tun kindii!” nim. Pe wu ei angił tun kindang kin, nga kapli ka erim. ⁶ Lo ek piik ekii siłmin wumb ok punjung. Puk kin, Eros wu owundu wumb mulnjung konu kułou tunjung. Tok kin, en enim ek ni piik piik erik Jiisas tumun ni piinjing.

Wumb Pei Jiisas Ekii Sik Endnjing

⁷ Jiisas kin eim ekii siłmin wumb konu ei si kindik, noł gop mułum konu ełe punjung. Pe wumb pei Jiisas pum konu ełe ekii se punjung. Wumb Galilii konu ełe kin, Juriya konu wumb kin pei punjung. ⁸ Pe Jerusalem konu ełe wumb kin Erumiya konu ełe wumb kin, noł Joran orung, Taiya konu kin Sairon konu ełe wumb, pei Jiisas erim oł, ei piik pendik Jiisas mułum konu onjung. ⁹ Pe Jiisas eim ekii siłmin wumb kanpi yi nim, “Wumb pei mołmun ei, na ambił gii ningii, ni piind. Wumb ei na ambił gii ningii, en enim noł kanu endi tu wangin kin, na kapli tonu pup mułmbii,” pa nim. ¹⁰ Pe wumb ening pim wumb ei, Jiisas ambił gii ninjing. Wumb Jiisas ngenj ełe embiłmin nik enjing. Nimbil erang, ok Jiisas wumb ening tołmun wumb ei er ka ełim ni piik onjung. ¹¹ Nga wumb gui kis Jiisas kanik kin, enim gopsing pii polk molk kin, ek dinga tangk yi ninjing, “Nim Gos nge kingam mołun!” pa ninjing. ¹² Pe Jiisas ek dinga nipi ngum, “Enim gui kis, na embe ełe ek ni tor kindnerngii mon!” pa nim.

*Jiisas Ek Se Andiłmin Wumb Engki Nga Tał
Topu Kind Mundum*
(*Masyu 10:1-4, Luk 6:12-16*)

¹³ Pe Jiisas komung endi elege tonu pum. Pupu kin, eim kin mułngii wu ombu to tonu kindmbii ni piipi kin wii tang, onjung. ¹⁴ Nga eim wu engki nga tał wumb nipi tonu kind mundpu wumb, ei eim kin mułngii nipi tonu kind mundum. Eim ekii siłmin wumb kindang, “Na ek ka ningii,” nipi kindang nge punjung. ¹⁵ Jiisas noman dinga ngamb kin, “Gui kis wumb kin mołmun ei tor kindngii!” pa nim. ¹⁶ Wu engki nga tał topu mundum wumb ei yi mił: Saimon, embe eipi endi ngum embe ei Piisa nim. ¹⁷ Pe nga Sependii nge kingam Jeims angim Jon wu tał embe eipi endi sipi ngum, embe ei Bonesis. Embe puł yi mił nim, “Kupu muł ek tangilił,” embe ei sipi ngum. ¹⁸ Pe nga Endru kin Pilip, Basolomu, Masyu, Tomas, Alpiyas nge kingam Jeims, Tariyas, Saimon Siilas. ¹⁹ Nga wu Juras Eskeriyas konu elege wu, ei eim Jiisas sipi opu orung wumb kin ngum.

*Wumb Ek Nik, “Jiisas Nim Biyelsipul Kin Kongun Ende Erngił,” Pa Yi Ninjing.
(Masyu 12:22-32, Luk 11:14-23, 12:10)*

²⁰ Nga Jiisas ngii konu elege pupu kin, nga wumb pei ok kułou tunjung ku. Yi erangin kin, Jiisas kin eim ekii siłmin wumb kuni nungii nge kunum endi sinerim. ²¹ Nga Jiisas nge tiłap ende wumb ek ei piinjing. Piik, ok kin “Jiisas simin,” nik onjung. Wumb ei ek yi ninjing, “Eim wulu punum,” ninjing.

²² Wu num kombur lo ek piik nik tep ełmin wumb ei Jerusalem konu elege molk mani onjung. Ok yi ninjing, “Gui kis Biyelsipul Jiisas eim kin tuk mulnjung. Ei eim gui kis owundu nge noman

dinga ei gui kis pei wumb tuk mołmun ei, to tor kindim.” ²³ Jiisas eim wumb mandi, “Wei!” nim. Jiisas ek ekin kopur topu wumb ngopu yi nim, “Yi mił Seisen eim kapłi Seisen to mani kindmba min?” ²⁴ Yi mił, king endi mołpu eim wumb tiłap palsik tał erik, “Opu erei!” nimba. Kapłi, tiłap ei dingo simba min? Ei dingo sinermba mon! ²⁵ Pe ngii ende beltik en enim opu erngii. Erangin kin, ngii ełe dingo engnermba mon. ²⁶ Pe Seisen eim wumb kin opu orung eim kin kapłi Seisen eim dingo pupu mulermba mon. Eim poru nimba.

²⁷ “Pe Jiisas ek ekin ei yi mił nim, “Wu endeim eim pupu, wu king owundu ngii endi epi simba mił pinalim mon. Simba, pim kin yi ermba. Wu owundu ei kan ngo pendpi, epi ei kapłi simba. Yi mił erpi nim kin, wu num ei epi ngii nirik mułum, epi sipi ngii er kis mondpu simba,” pa yi nim.

²⁸ Jiisas yi nim, “Na ek keimi nind. Gos wumb pei kapłi oł kis kil ngo si kindmba. Si kindpi, wumb kin ek buł morung niłmin wumb ombu pei kapłi kil ngopu si kindmba,” pa yi nim. ²⁹ “Ba wu endi Gos Gui Ka ek buł morung nipi, to mani kindmba wu ei, Gos eim oł kis ei kil ngopu si kindnermba mon mendpił. Pe yi ku sinim wumb endi ek yi ninermin ek ei, nga pepi tonu omba pałim wu ei, oł kis ei poru ninermaba mon; kunum kunum pep mułmba,” pa nim. ³⁰ Nimbil erang wumb ek yi ninjing, “Jiisas gui kis nge dingo eim kin mołang pałim,” pa ninjing.

*Jiisas Mam Kin Angim Noł
(Masyu 12:46-50, Luk 8:19-21)*

³¹ Kunum eļe Jiisas mam kin angim noł ok, andaring enginjing. Angk kin ek ni kindik, “Jiisas anda om̄ba,” pa ningii. ³² Wumb pei Jiisas mułum konu orung orung mulnjung wumb ei ek nik Jiisas ngunjung, “Nim manim, ainim, angnim noł ok kin andaring moltkin, nim wii tonmun.” ³³ Pe Jiisas ek nipi orung kindim, “Nimbil oł enim? Wumb nii na angnan, manan noł mołmun, ei enim piimmin min?” ³⁴ Jiisas orung orung kind kenim ni, wumb eim mułum konu orung orung pei mulnjung. Jiisas ek yi nim, “Ya kind kinei! Wumb ya mandi mołmun, wumb ei na manan, angnan noł mołmun,” pa yi nim. ³⁵ “Wumb endi eim Gos nge noman eļe ekii sipi erim kin, wumb ei na manan, einan, engnan noł mił mułmba.”

4

Wu Kuni Emb Telim (Masyu 13:1-9, Luk 8:4-8)

¹ Nga Jiisas kongun nga erpi wumb kengip ek ngopu konu noł gop wer eļe nipi ngum. Nga Jiisas mułum konu wumb pei ok kułou tunjung. Tangin kin, Jiisas noł kanu endi eļe tuk pum. Jiisas pupu noł kanu eļe mołang kin, noł kanu ei pupu tuk noł gop eļe pim. Wumb pei noł gop mułum konu wer eļe mandi mulnjung. ² Pe Jiisas eim ek ekin pei to wumb ngopu ek yi nipi wumb ngum. ³ “Enim piyei! Wu endi kuni mong pei sipi aka pin kindim. ⁴ Kindim, kuni mong kopur ei ok andłam eļe mani pum. Pang kin, kuni ei kei ok nunjung. ⁵ Pe nga kuni mong kopur ku mułum konu eļe mani pum mei eļe, aninga pim konu eļe, kuni

mong ei sikir tonu om. ⁶ Nga eni tonu wang kin, kuni mong ei kułii erpi kułum. ⁷ Nga kuni mong kopur ei ond guimbin mułum konu ełe pum. Pupu kin, tonu ombo konu sinerim. Sinerang kin, ond guimbin to mani kindang, mong tunerim. ⁸ Pe nga kuni mong kopur mei ka sim konu ełe pum. Kuni mong ei tonu opu, kuni mong ka tum kuni mong ei, tonu opu, kuni mong 30 aninga kopur tum. Nga tum ei kuni mong kopur 60 pei mił tum. Nga tum, pii kełpi topu ond kirang engin tumba er mułum ei 100 pei tum. ⁹ Wumb endi kom sepi piim kin, am dinga piyanglı!”

*Jiisas Ek Ekin Tołum Mił
(Masyu 13:10-17, Luk 8:9-10)*

¹⁰ Ekii se Jiisas eim mendpił mułum. Pe Jiisas ekii siłmin wu engki nga tał mulnjung wumb kin tep tok mołangin wumb ei, Jiisas kii sik ninjing, “Nim ek ekin ei er ton mił nenj?” a ninjing. ¹¹ Jiisas ek yi mił ni wumb ngum, “Gos koi er nim ek ei nge, Gos wumb top erpi mołum ei, enim kin andan top konu enim pei ngond. Ba wumb anda mołmun wumb ei, na nge ek ekin ei minj piik mołmun. ¹² Yi mił, ‘Ger piinjing, ba epi ei pii poł tunenjing mon. Nga ek ei piinjing, ba ek pułe ei pii poł tunenjing mon. Nga ek ei piinjing, ba ek pułe ei pii poł tunenjing mon ku. Mon pim kin, wumb ek ei pii poł tok kin, noman ak tok enjing kin, Gos en enim oł kis ei kil ngopu si kindmba.’ ”

*Ek Ekin Kuni Mong Yi Mił Tum
(Masyu 13:18-23, Luk 8:11-15)*

¹³ Nga Jisas ek nipi wumb ngum, “Enim ek ekin ei piinanmin min? Pe nga enim ek ekin eipi pei er piingii mił nenj? ¹⁴ Wu endi kuni mong tełim wu ei, Gos nge ek ka ei tełim. Tałpi, kuni mong ei Gos nge ek ka mił mołum. ¹⁵ Nga kuni mong kopur andłam ełe pim mił ei, wumb Gos ek ka yi mił piinjing. Piik kin, wumb ek ei piinjing kunum ełe mendpił, Seisen sikir opu, Gos ek ka ei to ak topu eipi kindim. ¹⁶ Nga kuni mong kopur pupu mei ku mułum konu pupu sikir tonu opu yi mił pimba,” pa nim. “Wumb yi mił enmin wumb ei, Gos ek ka sikir piik sik kin, ka ka piiłmin. ¹⁷ Ba en enim dumbuł ei pinerang mulnjung kin, kunum aninga kopur mułangin kin, pe wumb kombur Gos ek ka to mani kindangin kin, oł embin tui tonu wang kin, wumb ei nge pii gii ei sikir to kis ermba. ¹⁸ Pe nga wumb kopur yi mił mułangin kin, kuni mong kombur ond guimbin mułum konu ełe mani punjung ei tonu omba erim; ba ond guimbin ei to mani kindim. ¹⁹ Ba wumb pei ya mani mei ełe epi ei noman to piinjing. Piik kin, ku ni epi ei noman kulk, nga ya mani mei ełe epi ei pei bun bun kulk yi enjing epi ei Gos nge ek ka ei to mani kindpi pandi tum. Wumb ei kuni mong ka wii mił endi tunerim mon. ²⁰ Ba wumb kombur Gos ek ka piik sik kin kuni mong mił mei ka wii ełe mani pum. En enim noman tuk ełe kindnjing ek ka ei kindik ei, ambił gii ninjing. Pe kuni mong ei tonu opu kuni mong 30 mił aninga kopur tum. Nga tum kuni mong ei pii kełpi topu ond kirang engin tumba er mułum ei 100 pei pei tum.”

*Ek Ekin Eče Dup Alam Kalk Peł Mandring Pend-nałmin
(Luk 8:16-18)*

²¹ Nga Jiisas ek ekin endi nipi ngum, “Wu endi dup alam kałpi, sipi mani peł eče min kuni ming endi mandring pendmba min? Mon; ba wu ei dup kałpi sipi tonu peł eče pindang, tiłang erang wumb nirik ngii konu eče mułangin kin, kałpi kan kun erngii,” pa nim. ²² Epi pei koi er mołum epi ei, ekii se pei peni eče tor omba. Nga wumb pei sik ok ei er mołmun epi ei, ekii se peni eče tiłang erang enim kenjngii. ²³ Pe wu endi kom pim kin, kapli wu ei eim kom se piyangli.

²⁴⁻²⁵ Jiisas ek nipi wumb ngum, “Enim ek piik ek ei pii kun erngii,” pa nim. “En enim ek ei piik pendik wumb eipi nik ngangan kin, Gos enim noman eče ek ka ngumba. Wumb kopur epi aninga se mułngii ei, Gos nga ngumba. Ei pułe yi mił pałlim. Wumb kopur Gos ek aninga ambił gii nik mulnjung kin, Gos wumb ei noman eče eim Gos ek pei ngumba. Pe wumb kombur ek aninga ei nik wumb eipi endi ngunarik mulnjung kin, Gos ek ei topu tor kindmba,” pa nim.

Kuni Ek Ekin Topu Nim

²⁶ Jiisas ek ekin endi nga nipi wumb ngum, “Gos eim wumb tep enim yi mił, wumb kopur enim kuni mong aka pin kindnjing. Kindangin kin, kuni mong tonu opu kuni mong tum. ²⁷ Kunum kunum emii peng, wu ei or pałilim. Tinga, wu ei eim wii andpi mołułum. En enim kuni mong tałłimin ei, połpu tonu opu owundu ermba mił nenj? Wu ei eim ei pii poł tunalim mon. ²⁸ Nga

mei eim erang kuni tonu opu, onguł tum. Topu, kuni mong topu onguł kumna tum. Topu, nga muł mondpu kin ekii se kuni mong tum. ²⁹ Ba ekii se kuni mong topu owundu erim. Erang, kuni simba kunum mandi erang kin, wumb sikir tui kapera sik kilip tołmun.”

*“Kuni Embe Endi Maser,” Pa Niłmin
(Masyu 13:31-32,34, Luk 13:18-19)*

³⁰ Jiisas ek nipi wumb ngum, “Na kaplı Gos sinim tep enim ei nip ngamb, enim kaplı piingga min? Pe nipe ek ekin endi enim piingga, ek ei nemb piingga min mon?” ³¹ Gos eim wumb tep ka erang wumb pei tonu ołmun ei, yi mił kuni mong embe maser, niłmin. Kuni mong maser ei ya mei ełe kuni mong ei endi ende mił mon. Kuni mong ei kembis wii, wumb mani mei ełe taltmin. ³² Kuni mong ei talk poru nengin kin, pe kuni mong tonu opu, kuni kopur to mani kindilił. Kuni maser ond kirang owundu ngołum. Kaplı, kei ombu emin ełe ok ond kirang ełe ngii takik jii niłim konu ełe mołułmun.”

Jiisas Ek Nim, Ek Ekin Minj Nîm

³³ Jiisas ek ekin pei nipi wumb ngum, ek ei ek ekin minj nipi wumb ngum; wumb noman piingga mił nipi ngum. ³⁴ Jiisas ek ekin minj topu nipi wumb ngum. Ek endi kun nipi tuk kindnerim mon; ek ekin minj nipi ngum. Jiisas nge ekii siłmin wumb mendpił mulnjung kunum ełe, ek ei pułe nipi eim ek ekii siłmin wumb nipi ngum.

Jiisas Ek Nipi, "Pop Owundu Tum Ei Poru Nengli," Nim.

(*Masyu 8:23-27, Luk 8:22-25*)

³⁵ Kunum elege pou neng, Jiisas ek nipi eim ekii siłmin wumb kin nipi ngum, "Sinim noł gop elege orundung pamin!" nim. ³⁶ Pe wumb pei mulnjung konu elege si kindik pendik, Jiisas noł kanu mułum konu elege, Jiisas ekii siłmin wumb tonu puk punjung. Nga noł kanu kombur ouni punjung ku. ³⁷ Nga konu pop owundu endi tum. Pe noł kanu elege noł tuk pupu kin, noł piki tumba erim. ³⁸ Ba Jiisas noł kanu orung peng kiłandi erpi pim. Peng kin, eim ekii siłmin wumb Jiisas a nik wii tunjung, "Ek mon wu, sinim kułmun pałim ei, nim sin kin piin min mon?" pa ninjing.

³⁹ Pe Jiisas konj angpi, konu pop ek dinga wii nipi ngang, pop poru nim. Pe eim ek nipi noł ngum, "Noł nim mani pui!" pa yi nim. Neng kin, noł mani pang, pop poru nim. Pe noł tunarpi wii sim. ⁴⁰ Nga Jiisas ek nipi eim ekii siłmin wumb ngum, "Enim nimbil erang tungu enmin? Enim nimbil erang enim nga pii gii ninenjing?" ⁴¹ Pe en enim ek nik piik enjing, "Wu ei noman dinga ei erpi sim mił nenj? Yi mił noł kin pop kin eim ek piikił pendkił mani pupu poru ninim," pa ninjing.

5

Wu Endi Gui Kis Tuk Mołang, Jiisas Er Ka Erim
(*Masyu 8:28-34, Luk 8:26-29*)

¹ Jiisas ekii siłmin wumb kin noł gop orundung punjung. Puk kin, mei Genesares konu elege wumb nge mei. ² Pe kanu elege tor wangin kin, wu endi

gui kis pim endi, sikir opu Jiisas kenim. Kanpi, wu ei kom ku tukpu wumb saliłmin konu mołpu om. ³ Wu ei eim or guimeng ku tukpu ełe pałilim. Wumb wu ei kin kan sen to pendngii ei, dinga kaplı enermba mon. ⁴ Yi mił kunum kunum wumb kan sen simb angił ouni to pendilmin ei, topu kiłip tołum. Eim wu dinga wii mołpu kin, wu kombur wu ei kaplı kan tunerngii mon. ⁵ Kunum emii peng, tinga, kunum kunum eim tonu komung nin ku guimeng ełe minj mołułum. Eim kunum kunum wii dinga topu, eim ngenj ku ełe topu, yi minj ełim.

⁶ Nga wu ei Jiisas konu turii opu kenim. Kanpi kin, eim sikir opu, eim mong gopsing pii pułum.

⁷ Eim wii dinga topu yi nim, “Jiisas, nim Gos kingam mendpił. Gos ei tonu mołpu wu dinga owii mołum ei, nim na kin nipe oł enjii?” pa nim. “Na ek keimi nip, Gos embe ełe nind ei, nim na kin ngenj kumbii nga ngunenjii!” pa nim.

⁸ Nimbıl erang wu ei ek dinga nipi Jiisas ngum? Ngang kin, Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Nim gui kis, nim wu ei kin si kindkin pui!” pa nim. ⁹ Jiisas wu ei kii sim, “Nim embe nii?” a nim. “Na embe opu ond wumb; nimbıl erang sin pei mołmun,” pa nim. ¹⁰ Wu ei ek dinga nipi Jiisas ngum, “Nim gui kis pei mei ełe mołum to tor kindnenjii mon!” pa nim.

¹¹ Pe kung pei tonu komung ełe kuni nok mulnjung. ¹² Pe gui kis pei wii tok ek dinga nik Jiisas ngunjung, “Jiisas, nim ni kindan, sin pupun kung mołmun konu ełe tuk bin,” pa ninjing. ¹³ Pe Jiisas kaplı neng kin, punjung. Gui kis pei ei wu ei kin si kindik punjung. Puk kin, kung mulnjung

konu elege tuk punjung. Pe kung dinga wii sikirik puk, konu kis endi sim konu punjung. Kung pei 2,000 yi mil mulnjung puk, noł gop mani puk kolk poru ninjing. ¹⁴ Pe wumb kung tep enjing wumb, oł ei kanik kin en enim tungu puk, konu owundu sim konu puk, wumb kanik, ek ninjing. Nengin kin, wumb ei puk oł ei kenjing. ¹⁵ Nga wumb ei Jiisas mułum konu elege ok, wu ei kenjing. Wu ei ok gui kis pei eim kin mulnjung; ba pe eim alap tałpi kin eim noman ka seng mułum. Nga wumb wu ei kanik kin tungu enjing. ¹⁶ Nga wumb kung tep enjing wumb epi ei kanik kin wumb eipi kin poł tok yi ninjing. “Ok, gui kis wu ei kin mułum; ba pe eim wumb kin mołpu pum. Nga gui kis ei pei kung kin tuk puk kin kolk poru ninjing.” ¹⁷ Pe nga wumb Jiisas kin ek dinga nik, “Nim mei elege sikin, mei eipi endi punjii,” pa ninjing.

¹⁸ Pe Jiisas kapli noł kanu elege tonu pum kunum ei, wu endi ok gui kis tuk mułum wu kii dinga sipi, “Na nim kin bii,” nim. ¹⁹ Ba Jiisas wu ei kin mon nirim. Nipi kin, Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Nim nge ngii konu wumb tiłap ende mołmun konu elege pui! Nim pukun, Owundu oł erim ei, wumb kankin Owundu eim nim kin kaimb piipi ngum, ek ei wumb kin ninjii,” pa nim. ²⁰ Pe wu ei pupu kin Diikapolis konu elege pupu, Jiisas eim kin erim mil ei wumb konu orung orung wumb pei kanpi ek ni tor kindpi pum. Pang kin, wumb ek ei piik kin, wumb ei noman embin tok piinqing.

*Men Tołmun Wu Owundu Endi Ambłam Kułang
Kin, Jiisas, “Engnjiıı,” Neng, Angpi Pum.
(Masyu 9:18,19,23-26, Luk 8:40-42,49-56)*

²¹ Pe nga Jiisas noł kanu ełe pupu, nga noł orung pum. Pupu kin, Jiisas noł gop wer ełe mułum kin, wumb pei eim mułum konu kułou tok onjung. ²² Pe wu owundu endi men ngii kongun tep ełim wu endi, ei eim embe Jairas. Wu ei Jiisas mułum konu opu kin, Jiisas simb ełe mong gopsing pii połpu ngum. ²³ Pe eim kii dinga sipi yi nim, “Na ambilnan pe mandi kułmba enim. Nim okun, eim ngenj ambilan, eim nga konj kindpi mułmba,” pa nim. ²⁴ Pe Jiisas wu ei kin pum. Pupu kin, wumb pei Jiisas pum konu ełe ekii sik punjung ku. Yi mił peng kin, wumb Jiisas mułum konu piki topu pim.

²⁵ Nga amb endi konu ełe mołułum amb ei, eim miyem gu niłim. Niłim, amb ei eim miyem opu pupu mułang mułang kung ngii angił orung orung nga tał o pang mułum. ²⁶ Nga amb ei ngenj kumbii pei ko wupu kin, ond mong ngołmun wumb pei amb ei kenjing. Kanik kin, eim ku pei ngang sik, ba eim ening poru ninerim mon. Nga eim ening kis nga piram pałılım. ²⁷ Nga amb ei Jiisas oł kanim kanim erim mił piipi kin, Jiisas mułum konu ełe om. Wang kin, eim wumb pei Jiisas mułum konu ełe kułou tunjung konu ełe opu Jiisas nge konduk buł morung ełe embiłim. ²⁸ Nimbıl erang, amb ei eim yi ni piim, “Na Jiisas konduk ełe embiłamb kin, na ening poru nimba,” ni piim. ²⁹ Yi mił erang kin, eim miyem kołpu sikir poru nim. Nipi, eim ngenj tuk piim ni eim miyem ening poru nim kin, ka moł, ni piim. ³⁰ Pe nga Jiisas yi piim ni, eim noman dinga kopur tor pum. Pupu kin, Jiisas eim kan orung kindpi wumb pei kanpi ek yi nim, “Wumb nii endi na

konduk embilim?” ³¹ Jiisas ekii siłmin wumb ek nik Jiisas eim ngunjung, “Nim kan! Wumb pei piki tonum. Nim nimbil erang wumb endi na konduk embilim nin?” ³² Jiisas kanpi orung kind, wumb kanpi kin wumb nii endi enim ni piim. ³³ Ba amb ei eim piim ni, epi ei Jiisas kin enim ni piipi kin, tungu erim. Amb ei opu Jiisas mułum konu ełe ming gopsing pii pułum. Połpu kin, eim ek keimi pei nipi Jiisas ngum. ³⁴ Nga Jiisas eim ek nipi amb ei ngum, “Ambilan, nim pii gii je, nim er ka enim. Nim pukun, noman ka seng kin, mułnjjii. Nim ening ei poru neng, ka mołun,” pa yi nim.

³⁵ Pe Jiisas ek ei nipi mułang kin, wu owundu endi men ngii tep elim wu, ei eim wumb kombur onjung. Ok kin, ek yi ninjing, “Nim ambił ei koltum. Nimbil erang nim ek mon wu noman embin nga ngon?” pa ninjing. ³⁶ Jiisas ek ei kom se piinarpi kin, ba Jiisas ek nipi men ngii tep elim wu ei ngum, “Nim ek ei piikin, tungu enenjii mon; ba nim pii gii nikin mulnjjii?” pa nim. ³⁷ Nga Jiisas eim wumb eim ba konu punerngii. Wu Piisa kin Jon, Jeims angim kin wu kei minj tep tok pungii. ³⁸ Nga wu kei puk, men ngii tep elim wu ngii konu ełe punjung. Puk kin, Jiisas kenim ni, wumb ke dinga owundu ninjing. ³⁹ Pe Jiisas ngii nirikring pupu, eim ek nipi wumb ngum, “Nimbil erang enim ke dinga wii nik mołmun? Ambił ei mendpił kulerim mon ba eim or mił pałim,” pa nim. ⁴⁰ Nga wumb ei eim kin tokuł enjing. Pe Jiisas wumb pei topu tor kindim. Kindpi kin, arim mam kin, Jiisas ekii siłmin wu tekliki kin, nirik puk, ambił ei pim konu ełe punjung. ⁴¹ Pe Jiisas ambił angił

ełe ambiłpi yi nim, “Taliisa kum!” Ek ei pułe yi ninim, “Ambił kembis, na ek nip ngond, nim ang!” ⁴² Neng kin, sikir ambił kembis ei angpi tonu om. Eim kung ngii engli nga tał mendpił. Wumb oł ei kanik kin, puku sinjing. ⁴³ Jiisas ek dinga nipi wumb ngum, “Enim wumb oł end ei kanik kin ek ninerngii mon! Enim kuni endi sik, ambił kembis ei ngei!” yi nipi wumb ngum.

6

Nasares Konu Ełe Wumb Jiisas Buł Ngunjung (Masyu 13:53-58, Luk 4:16-30)

¹ Jiisas konu ei si kindpi, eim nge mei konu ełe pum. Jiisas ekii siłmin wumb, Jiisas pum konu ełe ekii sik punjung. ² Nga kor kunum endi Jiisas pupu, men ngii ełe Gos ek nipi, wumb ngum. Ngopu, wumb pei Jiisas eim ek ei piik, puku sinjing. Sik kin, wumb ek yi ninjing, “Wu ei ek ei jilı sim?” a ninjing. “Eim noman dinga ka ei jilı mił sim? Pe eim jep oł ei erpi, owundu mił enim!” pa ninjing. ³ “Pe wu ei ngii takpi ełim wu min? Nga eim Maria kangił, angim Jeims kin, Joses, Juras, Saimon, aim kin ya sinim kin mołmun min?” Yi nik kin, noman kis piinjing. ⁴ Pe Jiisas ek nipi, wumb ngum, “Ek keimi, ni tor kindiłim wu nge embe konu pei punum. Ba eim konu mendpił, eim miyem ende wumb nge ngii konu ei embe pinalım mon!” pa nim. ⁵ Nga eim jep oł endi eim konu ełe ermبا kaplı enanim mon; ba eim wumb kombur ening tumb wumb ei ambiłpi, er ka erim. ⁶ Nga eim noman embin sipi yi pii. Nimbił erang wu amb eim kin pii gii ninanmin.

Yi mił erang kin, pe eim pupu, mei konu orung orung andpi, eim Gos ek nipi, wu amb pei ngum.

*Jiisas Nge Ekii Siłmin Wumb Engki Nga Tał Kongun Mok Topu Kindang Punjung
(Masyu 10:5-15, Luk 9:1-6)*

⁷ Pe Jiisas eim wu engki nga tał eim kin wii topu, “Wei!” nim. Eim wu tał tał ni kindang, punjung. Jiisas eim noman dinga ekii siłmin wumb ngum. Ngang kin, wumb gui kis tuk seng kin, tor kindngii nipi, wumb ei noman dinga ngum. ⁸ Eim ek nipi ekii siłmin wumb ngum, “Andłam pungii dolu epił endi singii. Epi eipi endi sinerngii! Enim andłam turii kepii embilerngii! Enim kuni bres endi sinerngii! Nga kon endi sinerngii; nga ku endi sinerngii mon ku. ⁹ Ba enim simb kum kindngii! Kindik kin, nga enim konduk torung tał kindnerngii mon!” ¹⁰ Pe Jiisas ek nipi wumb ei ngum, “Enim puk konu endi tor puk kin, ngii endi nirik pungii. Puk kin, ngii ełe minj pek wumb ek nik ngok, andik molk ekii se pungii. ¹¹ Pe enim konu endi pangin kin, wumb enim ek piinarik kin, nga enim sik nirik sinenjing kin kaplı, en enim wumb ei si kindik pendik; konu eipi endi pungii. Puk kin, enim simb ełe kułman mułmba ei si kindik pungii. Yi mił erangin kin, wumb en enim ełmin oł kis ei kom se piingii,” pa yi nim. ¹² Yi mił erang, pe Jiisas nge ekii siłmin wumb punjung. Puk kin, Gos ek ka ni tor kindnjing, “Enim wumb noman tuk ełe ak tungii,” pa ninjing. ¹³ Pe puk kin, gui kis mułum wumb ei gui kis tor si kindik, nga wumb

kombur ening pim wumb ei, kopung kindik er ka erik punjung.

*Jon Wumb Noł Pendpi Ngołum Wu Eim Kułum
(Masyu 14:1-12, Luk 9:7-9)*

¹⁴ Pe King Eros eim ek ombu eim piim. Nimbil erang Jiisas nge embe konu pei andpi, kapli erim. Wumb kopur yi ninjing, “Jon wumb noł pendilim wu kułum ni, nga angpi orung onum. Yi mił erang kin, pe Jiisas eim oł dinga yi mił enim,” pa ninjing.
¹⁵ Ba wumb kombur eipi yi ninjing, “Elainja ok ek keimi ni tor kindilim wu ei pe onum,” pa ninjing. Pe wumb kombur eipi yi ninjing, “Ei ek keimi ni tor kindilim wu ei mił, ek keimi ni tor kindilmin mił wumb ok mulnjung,” pa ninjing.

¹⁶ Ba King Eros eim pii poł tunarpi, yi ni piim, “Wu ei Jon wumb noł pendilim wu, ok na eim peng kołmung enj ni, nga tonu onum,” Eros yi ni piim. ¹⁷ Yi mił kumb ok, Eros wumb kombur kindang puk, Jon ambił gii nik, kan sen tok kan ngii ełe kindnjing. Nimbil erang, Eros amb Erosiyas eim angim Pilip nge ambim ei sim. ¹⁸ Yi mił kin, Jon ek nipi Eros ngum, “Nim wu angnim ambim sin, ei kapli enanim,” pa yi nipi ngum.
¹⁹ Nga amb Erosiyas eim, “Jon to kundmbii,” nipi piim, ba ei kapli enerim. Nimbil erang, Eros eim Jon kin mund mong tang kin, sipi kan ngii kindim.
²⁰ Yi mił Eros eim yi ni piim, “Jon eim wu ka wii nin oł kun ka ełim wu mołpu kin, eim sipi kan ngii ełe tuk kindim. Eim Jon ek piipi mułum, ei eim noman embin tum; ba eim Jon ek nim ei piipi ka piim.

²¹ Ba ekii se Erosiyas, Jon to kundmba nge andlam yi mil kan sim. Eros ei kuni owundu endi erim. Eim mam mengim kunum ei eim kuni erpi, wumb wu num eim kin, tep elmin paki tunjung wumb kin, opu enjing wu num kin, Galili wu num kopur eim kin mulnjung wumb ei kin kuni owundu endi erim. ²² Yi mil Erosiyas ambiłam opu, non erang kin, pe Eros kin wumb eim kin kuni nunjung wumb eim kin noman ngunjung. Pe King Eros ek nipi ambił ei ngum, “Nim epi nipe sinjii? Ei nim na kin ek nen kin, piip na nim ngumbii,” pa nim. ²³ Pe Eros ek keimi mendpił nim, “Nim epi endi simbii nin kin, kaplı na nim ngumbii. Na epi konu orung orung pei sałim ei, aninga orung na ngunjii nin kin, na kaplı nim ngumbii,” pa yi nim. ²⁴ Pe ambił ei eim anda pupu eim mam kii sim, “Na kii sip, epi nipe endi simbii?” a nim. Eim mam ek nipi ngum, “Nim pukun yi ninjii, ‘Na Jon wumb noł pendpi ngołum wu ni peng simbii,’ ” pa ninjii. ²⁵ Pe ambił sikir pupu Eros wu num mułum konu om. Pe ek dinga nipi Eros ni ngum, “Pe minj na piind, nim wu Jon wumb noł pendpi ngołum wu ei nge, peng sakin ming endi ełe tuk kindkin na ngunjii!” pa nim. ²⁶ Ambił ei yi neng kin, wu num Eros noman embin tum. Ba eim yi piim ni, “Ok na ek dinga wii nipi tonu kindinj.” Pe eim noman yi piim, “Wumb eim kin kuni nok mulnjung wumb, eim ambił ei ek nim ei, to kindmba pinerim mon,” ni piim. ²⁷ Pe sikir wu num Eros opu elim wu endi kindang pupu, Jon topu, peng simba nge pum. Opu elim wu ei pupu, Jon kan ngii mułum topu,

peng kołmung tum. ²⁸ Nga wu ei Jon nge peng sipi, ming endi kind sipipi kin, ambił ei ngum. Ngopu, ambił ei sipi kin mam ngum. ²⁹ Pe kunum ełe, Jon nge ekii siłmin wumb ek ei piik, Jon ngenj ei sik kin, tukpu tunjung.

Jiisas Wumb 5000 Pei Mendpił Mulnjung Ei Kuni Ngum

(Masyu 14:13-21, Luk 9:10-17, Jon 6:1-14)

³⁰ Jiisas nge ek se andiłmin wumb orung ok, Jiisas kin kułou tunjung. Ok kin, ek poł tok, en enim enjing mił nik Jiisas ngunjung. Ngok kin, ek wumb kanik ninjing mił ok, Jiisas kanik ninjing ku. ³¹ Yi mił, wumb pei ok kin punjung kin, Jiisas kin ek se andiłmin wumb kin kuni nungii kunum endi sinerim. Pe Jiisas ek nipi eim ek se andiłmin wumb ngum, “Sikir, sinim wumb mulenjing konu endi pamin! Wei! Sinim pupun kor aninga mułmun,” pa nim. ³² Pe nga noł kanu endi sik puk, wumb mulenjing konu ełe en enim minj puk mulnjung.

³³ Pe wumb pei kenjing ni Jiisas ek se andiłmin wumb kin, noł kanu ełe punjung. Puk kin, wumb konu owundu nge wumb orung orung onjung. Wumb kanik, noł orundung sikir puk, orung tor puk mułangin kin, Jiisas ek se andiłmin wumb kin noł kanu ełe tor onjung. ³⁴ Pe Jiisas orung tor pupu kenim ni, wumb pei onjung wumb ei Jiisas kaimb piim. Wumb ei kung siipsiip mił, wumb tep ełim wumb endi mulerim. Nga Jiisas eim kengpi ek pei pułngun mondpu, nipi wumb ngum. ³⁵ Nga eni mani ba erang kin, Jiisas nge ek se andiłmin wumb ok, Jiisas kanik, ek yi ninjing,

“Konu orung wumb mulenjing konu mołpun kin, eni mani ba enim. ³⁶ Nim wumb kindan pangin kin, puk konu eipi eipi puk, en enim kuni top tungii,” pa ninjing. ³⁷ Ba Jiisas ek nipi eim nge ek se andiłmin wumb ngum, “En enim kuni wumb ei ngangin, nungii.” Pe en enim yi ninjing, “Siniṃ ku pei 200 mił sipin, bres top ermin, ei kaplı erm̄ba min?” pa ninjing. ³⁸ Nga Jiisas ek nipi ek se andiłmin wumb ngum, “Enim bres nimberii sałim? Enim puk kinei!” Kanik poru nik, ek yi ninjing, “Sin bres angił orung kin, omu tał sałim,” pa ninjing.

³⁹ Jiisas ek dinga nipi ngum, “Wumb pei mani mułei!” pa yi nim. “Tiłap mok tok mułei!” Jiisas yi neng mulnjung. ⁴⁰ Pe wumb mulnjung wumb tiłap kopur 100 mulnjung; nga wumb tiłap kopur 50 mulnjung. ⁴¹ Pe Jiisas bres angił orung kin omu tał sim. Pe Jiisas kanpi, tonu epin kanpi prei erpi, Gos ngum. Pe Jiisas bres engin topu, eim nge ek se andiłmin wumb ngum. Ngang kin, eim ek se andiłmin wumb sik, mok tok, wumb mulnjung wumb ei ngunjung. Pe Jiisas omu tał, yi ku engin topu, wumb ngum ku. ⁴² Wumb pei kuni ei nangin kin kaplı erim. ⁴³ Pe Jiisas nge ek se andiłmin wumb bres kin omu orung kin pei sim. Orung sim kuni ei sik gerenj kon engki nga tał tok piki tunjung. ⁴⁴ Nga wumb kuni bres ei nunjung wu ei, 5000 pei pei tuk mulnjung.

*Jiisas Eim Noł Peł Ełe Pum
(Masyu 14:22-23, Jon 6:15-21)*

⁴⁵ Jiisas eim ekii siłmin wumb kin, ek nipi tu wum. Tu wupu kin, “Noł kanu ełe tonu pei!” nim.

Noł kanu sik, kumb se puk noł orung pungii,” pa nim. Konu endi Beseira, wumb ok kindang punjung. ⁴⁶ Jiisas wumb pei neng, punjung. Puk kin, eim komung endi ełe tonu pupu, prei ermbii ni piipi, pum. ⁴⁷ Nga pou neng, noł kanu tuk noł ełe pupu pim. Pe Jiisas ei mendpił minj noł orundung mei ełe mułum. ⁴⁸ Pe Jiisas kenim ni konu pop topu, noł kanu andłam punerim. Pe mandi tengmba erang kin, Jiisas ei eim noł peł ełe tonu angpi om. Opu, eim nge ekii siłmin wumb ei si kindip op bii ni erim. ⁴⁹ Ba Jiisas ekii siłmin wumb eim kenjing ni, Jiisas eim tonu noł peł ełe om. Eim ekii siłmin wumb yi piinjing, “Ei gui endi mołum,” ni piinjing. Pe enim dinga wii tunjung. ⁵⁰ Yi mił, eim nge ek ekii siłmin wumb pei kanik, tungu enjing. Ba sikir Jiisas ek nipi eim ek ekii siłmin wumb ngum, “Enim noman tuk ełe dinga kindei! Na mendpił ond. Enim tungu enerngii mon!” pa nim. ⁵¹ Pe Jiisas opu, noł kanu ełe tuk tonu pum. Pupu, eim ek ekii siłmin wumb ei kin mułang kin, konu pop ni tunerim. Nga eim ek ekii siłmin wumb mund mong tok kin, kom sek piinjing. Nimbil erang Jiisas ekii siłmin wumb eim nge noman dinga ei piinenjing. ⁵² Nga Jiisas bres sipi, wumb pei nga nunjung ei, en enim pii poł tunenjing mon! Ba en enim noman tuk ełe dinga puk kin, pii gii mendpił ninenjing mon.

*Jiisas Wumb Pei Ening Pim Wumb Genesares
Konu Ełe Er Ka Erim
(Masyu 14:34-36)*

⁵³ Wumb noł gop tumb tok orung Geneseres konu ełe onjung. Ok kin, noł kanu ei noł wer ełe

kan tunjung. ⁵⁴ Wumb noł kanu si kindik kin, tor punjung. Puk kin, sikir wumb Jiisas kanik kin, ei Jiisas ni piinjing. ⁵⁵ Pe wumb sikir puk konu orung orung mandi sim konu ełe punjung. Puk kin, Jiisas mułum konu ełe ening pim wumb Jiisas mułum konu ełe tu wunjung. ⁵⁶ Nga konu pei nin, konu owundu nin, konu eipi eipi nin, pei Jiisas andpi kin kaplı wumb ening pim wumb kułou tok mulnjung. Molk kin, wumb ek dinga nik, wumb ening pim wumb Jiisas nge konduk ambiłangin kin eim er ka ermiba. Wumb pei Jiisas nge konduk embilnjing wumb, ei pei ka moltk poru ninjing.

7

Kupenjing Noł Nge Kengip Ek (Masyu 15:1-9)

¹ Pe lo ek piik ekii siłmin wumb kopur, kin men lo ek piik połmun wumb Jerusalem si kindik, Jiisas kin kułou tunjung. ² Wumb ei kenjing ni Jiisas nge ek ekii siłmin wumb kombur kuni nangin kin, angił ok noł kindnarik, angił ka sinerim kuni nołmum. En enim nimbıl erang sinim men tok oł enmin oł ei enanmin? Ei en enim noman tuk ka sinałim ni piinjing.

³ Yi mił lo ek piik ekii siłmin wumb kin Jura wumb pei kin, en enim ok wumb ełmin mił men tok oł ei yi enjing. Angił noł kindnałmin kin kaplı kuni nunałmin. ⁴ Nga kuni top ngii ełe pułmun ei, orung ok angił noł kindnałmin, ei kuni nunałmin. Pe en enim men tok oł kanim kanim nga ełmin. Ok wumb oł ei nik ekii siłmin ku. Enim ming kin,

kuni ming kin noł ming ełe nin peł ełe ei noł kind kindiłmin ku.

⁵ Pe men lo ek piik ekii siłmin wumb kin, men lo ek piik połmun wumb ok, Jiisas kii sinjing. “Nimbił erang nim nge ekii siłmin wumb men tok oł ełmin wumb oł ei mił enanmin? En enim angił penj mułang kin kuni nonmun.” ⁶ Pe Jiisas ek nipi wumb ngum, “Ek keimi ni tor kindiłim wu Aisaiya ek keimi nipi enim kin ngum. Enim oł endi piiłmin ba oł eipi ełmin wumb kin Gos ek yi mił Aisaiya mon enim kin pułum:

‘Wumb ei na embe ninim ei gupu ełe embe ambił tonu kindiłmin. Ba en enim noman tuk ełe kin na kin konu turii mił mołmun. ⁷ Wumb ei men tok, na Gos kin ełmin ba ei wii mił ełmin. Nga en enim nge men tołmun kengip ek ei, wumb nge men tok kengip ek Gos nge ek keimi mon.’

⁸ “Wumb en enim Gos kengip ek dinga ei si kindik kin, en enim wu ełmin oł minj ambił gii ninmin,” pa nim.

⁹ Pe Jiisas ek nipi wumb ngum, “En enim Gos nge kengip lo ek ei ambił gii ninarik si kindiłmin; ba en enim noman ełe nge ekii siłmin,” pa nim.
¹⁰ “Yi mił, wu Moses lo ek yi ninim,

‘Nim arnim manim ek ningił ei piikin, nga ekii sinjii. Nga wu endi eim arim mam kin ek kis nimba, wu ei kułmba,’ pa nirim.

¹¹ Ba enim yi niłmin, ‘Wu endi eim ku ngumba wu, ei eim arim mam paki tumba; ba wu eim ek dinga nipi ngum ku ei, na Gos ngumbii, nip sinj,’ pa niłim. ¹² Nga eim nge arim mam teł kin kaplı nga paki tumbii ni kaplı enermba mon. ¹³ Yi mił

enim ok wumb elmin oł, ei enim enmin. Pe enim Gos ek ei ek wii mił si kindinmin ba, en enim oł kanim kanim pei yi mił enmin. Nga en enim nge kengip ek ei wumb eipi kin ngołmun ku.”

*Epi Ei Erpi Wumb Er Penj Mondum
(Masyu 15:10-20)*

¹⁴ Nga Jiisas eim wumb wii topu kin, eim wumb ei kin ek nipi ngum, “Enim na ek ei kom sek piik erik mułngii! ¹⁵ Epi wu ngenj torung mołum epi ei, nga wu noman tuk pupu wu, ei to peni ermba ei kaplı enanim mon. Ba wu noman tuk ełe kis mołum epi ei, tor opu wu ei minj kaplı er penj mundmba. ¹⁶ Wumb endi kom sepi piim kin, am dinga piyangli.”

¹⁷ Jiisas wumb ei si kindpi kin, ngii konu ełe pum. Pe ekii siłmin wumb Jiisas ek ekin ei pułe piimin ninjing. ¹⁸ Jiisas ek nipi orung kindim, “Enim ek ei nimbıl erang pii połtunammin? Enim yi ku piinenjing min? Na ek ei enim piyei! Epi ngenj torung ełe sałim, epi ei nga wu ngenj ełe tuk pupu nim kin, wu ei noman tuk ełe penj mulermba mon! ¹⁹ Nimbıl erang epi ei wu noman tuk ełe tuk punermba mon! Ba kuni ei kirim ełe tuk pupu, nga ekii se tor onum.” (Kunum ełe, Jiisas kuni pei ka pei konj mołum.) “Kuni ombu wumb nungii ei, wumb noman tuk ełe er penj mundnermba mon!” ²⁰ Pe eim ek yi nim, “Epi endi wu noman tuk ełe mołpu tor onum, ei minj erpi wumb noman tuk ełe er penj mondnum. ²¹ Yi mił, epi wumb noman tuk ełe mołum, epi ei tor opu, yi mił enim. ²² Noman kis piik ni; oł kis erik; wu amb eipi oł kis erik; wumb eipi nge epi

waning sik, wumb to konduk; wu amb eipi nge ngunduk; wumb nge epi kan bun bun kulk; oł kis kanim kanim erik; ek kend tok erik; wu amb oł kis ni piik noman ełe yi erik; wumb kin noman kis piik ngok erik; wumb kin ek kis ni ngok en enim nge embe ambił tonu kindik kin, milkeng sik erik; en enim noman kun pinerang kin, Gos kin piinenjing mon. ²³ Epi ombu wumb noman tuk ełe pepi kin, nga tor wang kin, epi ei wumb pei oł penj tui ei enim.”

*Piniisiya Amb Jiisas Kin Pii Gii Nim
(Masyu 15:21-28)*

²⁴ Jiisas konu ełe si kindpi, pupu Taiya konu owundu ełe orung pum. Pupu kin, ngii endi nirik pum. Ei eim wumb kin koi ermbii ni piim; ba eim kaplı enerim mon. ²⁵ Ba amb endi ek yi piipi, Jiisas mołum ni piipi, amb ei eim ambiłam gui kis tuk mułum amb ni sikir opu, Jiisas mułum konu ełe ming gopsing pii pułum. ²⁶ Pe amb ei wumb tiłap eipi kin eim Piniisiya konu ełe wumb kin Siriya konu ełe mułum. Mułum kin, amb ei Jiisas kin dinga kii sim, “Na ambilan gui kis mołum ei, nim kil ngo tor kindii!” pa yi nim. ²⁷ Nga Jiisas ek nipi yi nim, “Kumb se, sinim kangił kuni ok ngumun. Nim kangił nge kuni ei sakin owu kin ołup to ngonmun, ei mił enenjii mon.” ²⁸ Ba amb ei ek nipi orung kindim, “Wu Owundu, nim ek ei keimi nin; ba owu peł mandi minj mołpu kin, kangił kuni orung mani pułum ei, owu nołum.” ²⁹ Pe Jiisas ek ni orung kindim, “Yi mił nim ek yi mił nin, ei kaplı, nim nga si kind orung ngii konu punjii! Gui kis ei nim ambiłanim si kindpi pum,”

pa yi nim. ³⁰ Amb ni eim ngii konu eļe orung pum. Pupu kenim ni, ambiļam ei eim peļ eļe pim. Peng kin, gui kis ei ambiļ ei si kindpi pum poru nim.

Wu Endi Kom Ngum Wu Endi Jiisas Er Ka Erim

³¹ Pa Jiisas nga Taiya konu owundu eļe si kindpi, pupu, konu Sairon konu owundu eļe orung pum. Am pupu Diikapolis konu eļe pum. Pupu, noļ gop Galilii muļum konu eļe mani pum. ³² Pe wumb wu endi Jiisas muļum konu eļe tu wunjung. Tu wuk kin, wu ei ek tingnarpi kin, kom ngopu, wu ei sik tu wunjung. Wumb Jiisas kin kii dinga sik yi ninjing. “Nim wu ei ambiļan kin, kapļi eim ek tengmba,” pa ninjing. ³³ Jiisas wu ei kin, eļ eļip mendpiļ wumb mond si kindkiļ, eļ eļip mulnjunguļ. Jiisas eim angiļ mong sipi, wu ei nge kom eļe embiķim. Nga eim angiļ mong eļe jipambiļ topu, wu gupu anmbiļ eļe kindim. ³⁴ Jiisas kan tonu epin kind kanpi, eim gek dinga nim. Pe ei eim noman tuk eļe embin to piim. Piipi kin, ek yi nim, “Epipassa,” ek puļ yi miļ paļim. “Nim kom nin gupu nin ei pirek nengli!” nim. ³⁵ Pe wu ei kom pirek neng piim. Nga eim anmbiļ ak tang kin ek tengim. Tangpi kin, wu ni ek ka nipi muļum. ³⁶ Jiisas ek dinga nipi wumb ngum, “Oļ ei yi enim pa ni wumb ni tor kindik, ba eim ek dinga nga ninim, ninerngii mon! Enim ek nik wumb ngonerei mon!” nim. Ba wumb ei ek dinga nga nik tor kindnjing. ³⁷ Nga wumb mund mong tum, ek ei yi ninjing, “Epi kanim kanim eim erpi epi ka wii erim. Neng kin, wumb kom ngum wumb ei ek piinqing. Nga wumb anmbiļ ak topu pim wumb, ei ek tengnjing,” pa ninjing.

8

*Jiisas Wumb 4,000 Wumb Pei Kuni Ngum
(Masyu 15:32-39)*

¹ Kunum elege mandi erang kin, wumb pei Jiisas kin kułou nga tunjung. Tok kin, wumb ei kuni sinerim, wii mulnjung. Jiisas eim ekii siłmin wumb, “Wei!” a nim. Neng, wangin kin, Jiisas enim kin ek nipi ngum. ² “Na wumb ei kin kaimb sind. Nimbił erang wumb ei kunum tekliki na kin mulnjung. Molk kin, akip wumb ei kuni sinałim. ³ Pe wumb ei kuni tum kin, na kindamb pungii; ba puk andłam elege ningił sendang kin, bok tungii mił pałim. Wumb kopur konu turii elege onjung ku.” ⁴ Pe Jiisas ekii siłmin wumb eim kin ek nik orung, kindnjing. “Wumb molałmin konu elege sinim kuni ei jili sipin wumb ei kuni ngumun?” a ninjing. ⁵ Jiisas eim ekii siłmin wumb ei kin kii sim, “Enim bres nimerii sałim?” Nga ekii siłmin wumb yi ninjing, “Bres angił orung nga tał sałim,” pa ninjing.

⁶ Pe Jiisas ek dinga nipi, wumb pei ngum, “Enim mani mei elege mułei!” nim. Neng, mołangin kin, Jiisas bres angił orung nga tał ei sipi, Gos kin prei erpi ngum. Pe eim bres ei sipi, eim ekii siłmin wumb ei kin ngum. Ngang kin, eim ekii siłmin wumb kuni sik, wumb pei mołangin kin, wumb kuni mok tok ngunjung. ⁷ Jiisas ekii siłmin wumb omu kembis kembis endeim endeim ni ku se mulnjung. Jiisas omu ei sipi, Gos kin prei erpi, ngopu, eim ekii siłmin wumb omu sik, wumb mulnjung ei mok tok ngunjung ku. ⁸ Nga wumb ei kuni nunjung, ei kapli erim. Erang kin, kuni

ei mend orung pei mułum, kuni ei sik gerenj kon angił orung nga tał tu wunjung. ⁹ Wumb mulnjung wumb ei 4,000 pei pei mulnjung. Pe wumb ei Jiisas, “Pei!” nim. ¹⁰ Sikir, eim noł kanu ełe kin, eim ekii siłmin wumb kin, noł kanu ełe sik puk, Dalmanusa konu owundu ełe orung punjung.

Lo Ek Ekii Siłmin Wu Kopur Jiisas Eim Jep Oł Ei Erang Kin Kenmin Ni Piik, Kii Sinjing.

(Masyu 16:1-4)

¹¹ Lo ek ekii siłmin wumb kombur ok, Jiisas kin ek ełe opu mił enjing. Wumb ei ok, Jiisas oł ermبا mił kenmin ni piik enjing. Wumb ei ok, Jiisas kin kii sinjing, “Jep oł ei epin konu nge sin andan tan, sin kenmin,” pa ninjing. Wumb ei Jiisas ermبا oł ei kenmin ni piik, kii sinjing. ¹² Jiisas eim noman tuk gui ełe dinga gek nim. Nipi kin, eim ek yi nim, “Nimbił erang enim tiłap wumb ei akip jep oł ei eramb, kenmin ninmin? Na ek keimi nind, na enim wumb tiłap ei kin jep oł endi kaplı enermbii mon!” pa yi nim. ¹³ Nga eim wumb si kindpi, nga noł kanu ełe tonu pupu, noł gop ełe orundung pum.

Yiis Ni Epi Ende Ek Ekin Ei Kengip Nge Lo Ek Ekii Siłmin Wumb Kin King Eros Mułum.

(Masyu 16:5-12)

¹⁴ Jiisas nge ekii siłmin wumb orung tok, bres ni epi endi sik tu wunarik wii onjung. Ok kin, bres endeim mendpił mer kanu ełe tuk sim. ¹⁵ Nga Jiisas eim enim kin ek dinga nipi ngum, “Enim piik kun erik kan poł tok mułngii. Lo ek ekii siłmin wumb nge bres yiis kin, Eros nge bres

yiis kin, epi bres tonu opu owundu ołum epi ei erim pii kun erngii. Ek pułe yi mił, wumb oł kis aninga ełmin ba ekii se oł kis ei tonu opu owundu elim. ¹⁶ Pe Jiisas ekii siłmin wumb en enim kin ek nik piinjing, “Sinim bres endi sinałim,” pa ninjing. ¹⁷ Pe Jiisas ei piipi, ek yi nipi, eim ekii siłmin wumb ngum, “Nimbił erang en enim ek nik piik piik enmin ei, ‘Sinim bres sinałim,’ ninmin? Pe en enim noman pinałim, mił piik enanmin min? Nimbił erang enim noman tuk ełe dinga pałim? ¹⁸⁻¹⁹ Enim ningił ełe pałim ei epi kinenjing min? Enim konu pałim ei enim ek piinanmin min? Enim ek ei wakin tok si kindnjing min kunum endi na bres angił orung sip, wumb 5,000 mulnjung ei na kuni ngamb nunjung? Enim kuni ngunjung kuni ei, gerenj kon nimberii orung tu wunjung?” “Engki endeim nga tał,” pa yi ninjing. ²⁰ Nga kunum endi na wumb 4,000 wumb pei kuni ngunj ei enim kuni mend orung enim gerenj kon nimberii tu wunjung?” Eim ekii siłmin wumb yi ninjing, “Gerenj kon angił orung nga tał tu wunjpun,” pa yi ninjing. ²¹ Jiisas ek nipi ekii siłmin wumb ngum, “Enim oł ei pii poł nga tunanmin min?”

*Beseira Konu Ełe Wu Ningił Tumbun Mułum
Wu Ei, Jiisas Er Ka Erim.*

²² Nga Jiisas kin eim ekii siłmin wumb Beseira konu ełe tor punjung. Pe wumb kombur wu ningił tumbun wu endi, Jiisas mułum konu ełe tu wunjung. Wumb ei ek dinka nik, Jiisas wu ei angił embiłang ka ermba ninjing. ²³ Jiisas wu ningił tumbun mułum wu ni angił embiłim. Jiisas wu

ei sipi, konu owundu elege tor sipim. Sipang kin, eim jipambił topu, ningil elege kindpi, eim angił tonu ambiłim, pe wu ei kii sim, “Nim epi endi kan min?” ²⁴ Pe wu ei tonu kindpi kenim. Kanpi kin, ba “Wumb ei ond mił angk mołmun,” pa nim. ²⁵ Jiisas nga wu ei ningil elege embiłim. Pe wu ei dinga kenim ni, wu ningil ei ka mułum. Mułang kin, epi pei kanpi poru nim. ²⁶ Jiisas wu ei kindang kin, eim nge ngii konu elege ba nge pum. Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Ninim wumb nge konu elege punenjii,” pa nim.

*Piisa Jiisas Nge Embe Nipi Peni Elege Kindim
(Masyu 16:13-20, Luk 9:18-21)*

²⁷ Jiisas ekii siłmin wumb kin tor pupu, Sesariya Pilipai konu elege tuk pei punjung. Andłam elege puk, Jiisas eim ekii siłmin wumb ek dinga nipi kii sim, “Wumb pei na embe nii niłmin?” ²⁸ Pe eim ekii siłmin wumb yi ninjing, “Wumb kopur nim Jon wumb noł pendilim wu, pa niłmin. Nga wumb kopur nim Elainja, ok ek keimi ni tor kindiłim wu,” pa ninjing. “Nga wumb kopur nim ek ni tor kindiłim wu eipi endi mołun,” pa ninmin ku. ²⁹ Jiisas ekii siłmin wumb ei kin kii sim, “Pe enim na nii pa niłmin?” Piisa ek nipi orung kindim, “Nim Krais, Gos mei konu elege mani kindang orun wu,” pa nim. ³⁰ Pe Jiisas ek dinga nipi yi mił nim, “Enim wumb eipi kin, na embe ni to kindnerngii, mon!”

*Jiisas Ek Nipi, “Na Kołup, Nga Engmbii.”
(Masyu 16:21-28, Luk 9:22-27)*

³¹ Pe Jiisas nga kengip ek mon kindpi nipi, eim ekii siłmin wumb kin ngum. “Na wu kingam mani

mei elege op, epi embin se andip, ngenj kumbii simbii. Nga kułmał kałiłmin wumb owundu kin, men tok ełmin wu num tok, lo ek piik połmun wumb kin, wu kingam ei buł ngok, tok kundngii,” pa nim. “Kunum tekliki o pang kin, nga na angip konj tonu ombii,” pa nim. ³² Nga Jiisas ek puł nipi kun erpi wumb ngum. Pe Piisas Jiisas sipi tor pupu ek ngum, “Jiisas nim ek ei nin, ei kapli enanim,” Piisa yi nim. ³³ Ba Jiisas ak topu eim ekii siłmin wumb kenim. Kanpi kin, wu Piisa ek ngum, “Nim Seisen Piisa kin mołun, ei si kind pui!” a nim. “Nim Gos noman ei nim pii poł tunan mon! Nim wumb noman ei mendpił piikin mołun,” Jiisas yi nim.

³⁴ Nga Jiisas wumb pei eim kin ekii siłmin wumb kin wii tang, eim mułum konu elege onjung. Eim ek nipi wumb ngum, “Wumb endi na kin ombii ni pimba wumb, ei eim nge embe ei ambił mani kindmba. Wu ei eim na ond peri ambił si mengpi, na ond konu elege ombo,” pa nim. ³⁵ “Yi mił, wu endi yi mił enarpi, noman konj ambił gii nipi mułmba, wu ei eim noman konj ei sinermba mon. Ba wu endi na kin piipi kin, na kin men topu ermba wu, ei eim nge noman konj si kindim kin, eim nga noman konj sipi kunum kunum ka mułmba. ³⁶ Yi mił, wu endi eim mei elege, epi pei noman to piipi mułmba wu, ei eim noman konj ei sinenmba mon!” pa nim. Jiisas yi nim, “Mei elege epi ei eim noman konj er simba mił nenj? Ei mon! ³⁷ Yi mił, wu ei epi nipe ngopu, eim noman konj sipi orung simba? ³⁸ Yi mił, pe kunum elege wumb oł kis kanim kanim er mołmun wu endi, na ek ei

piipi nipi wumb ngumba wu ei, singambił erang mułum kin, ekii se wu kingam ombo wu, ei eim kin singambił piipi ngumba ku. Na Jiisas kin Gos nge tiłang ka wii ei kin nga Gos eim nge enjel ka wii pei omun kunum ei eni mił topu tiłang ka wii ermaba,” pa nim.

9

¹ Pe Jiisas ek nga nipi wumb ngum, “Na enim kin ek keimi nip ngond. Wumb kopur ya ełe angiłmin wumb ei, nga kulerngii mon! Ba wumb ei Gos wumb tep enim noman dinga ka wii ei tonu onum ni keningii.”

*Jiisas Nge Ngenj Ełe Epi Eipi Mił Tonu Om
(Masyu 17:1-13, Luk 9:28-36)*

² Nga kunum endi angił orung nga endeim o pang, Jiisas Piisa kin Jon kin Jeims wu kopur sipi komung owundu ełe eim ei si tonu sipim. En enim minj molk kin, Jiisas nge ngenj ei nga endi eipi mił tonu om. ³ Wu kei ningił ełe kenjing ni, Jiisas wu endi eipi mił mułum. Nga eim nge alap ni epi ei tiłang erang kin, ei kuru ka wii sim. Sipi kin, mei wumb endi alap ni epi kaplı tiłang yi mił enermba mon! ⁴ Pe wu tał Elainja kin Moses teł tor wangił kin, Jiisas kin ek tengnjing. ⁵ Piisa eim Jiisas kanpi kin, ek yi nim, “Ek emb tolum wu! Sin ya ełe mołmun ei ka wii. Sin ngii tekliki tekmin. Tekmin ei, ngii endi nim nge, nga ngii endi Elainja nge, nga ngii endi Moses nge; sin ngii pei tekmin,” pa nim. ⁶ Yi mił erang kin, wu kei mund mong enjing. Pe Piisa eim nipe ek endi nimba ei piinnerim. ⁷ Pe kupu endi opu wu kei

pandi tum. Gos ek tuk kupu muł ełe tor om, “Ei nam nge kingam; na eim kan ka wii piind. Enim eim ek piyei!” pa yi nim. ⁸ Pe sikir kan orung orung kind kenjing ni, wu endi eipi kinenjing mon. Ba Jiisas endeim mendpił minj mułum.

⁹ Nga komung ei si kindik kin, mani wangin kin, Jiisas ek dinga nipi wu kei ngum, “Epi ei enim kenjing oł ei, enim wumb endi kanik kin ei ninerngii mon! Pu molk kin, ekii se wu kingam mani mei ełe opu, kołpu kin nga angpi, nga tonu orung ba. ¹⁰ Yi mił, nga wu kei ek ei ambił gii nik mulnjung. Molk kin, en enim ek nik piik piik enjing, ek ei, “ ‘Kołpu, nga angpi tonu ba,’ pa ninim, ei ek nipe ek ninim?” ni piik piik enjing. ¹¹ Nga wu kei Jiisas kii sinjing, “Nimbił erang men lo ek piik połmun wumb yi ninmin ei, Elainja ek ni tor kindiłim wu ei kumb se ombo?” ¹² Nga Jiisas ek nipi wu kei ngum, “Ei keimi, Elainja ok opu epi pei er ka erm̄ba nge ombo. Nimbił erang, ek endi eipi mer Gos mon ok pulk, ełe pałim, ei yi ninim? ‘Wu kingam eim ngenj kumbii sipi kułmba kunum ei, wumb eim kin buł ngnunjung?’ ¹³ Ba na ek nip enim ngond, wu Elainja eim om poru nim. Neng kin, wumb en enim noman ełe eim kin oł kanim kanim enjing ei, Gos ek ok pulk, yi mił ninim.”

*Kangił Endi Gui Kis Tuk Pim Ei, Jiisas Er Ka Erim
(Masyu 17:14-21, Luk 9:37-43a)*

¹⁴ Jiisas kin wu kei ekii siłmin wumb mulnjung konu ełe orung onjung. Wangin kin, ekii siłmin wumb kin wumb pei kułou tok mulnjung. Nga

lo ek piik niłmin wumb kopur ek dinga nik, Jiisas nge ekii siłmin wumb ei nge ek mił ngunjung.

¹⁵ Nga wumb molk kenjing ni Jiisas om. Wang kin, wumb ei sikir puku sinjing. Sinjing kin, wumb ei Jiisas mułum konu ełe sikir puk kin, Jiisas kanik kin yi ninjing, “Nim on?” a ninjing.

¹⁶ Pe Jiisas eim ekii siłmin wumb kin kii sim, “Eim wumb ei kin enim nimbił oł erang enim gupu ełe ek mił enmin?” a nim. ¹⁷ Nga wu endi tuk wumb mulnjung konu mułum wu ei, Jiisas kin ek nipi orung kindim, “Ek emb tołun wu, nim na kangił gui kis endi tuk mułang kin, eim ek tingnałim. Na nim kin tu wund, ei nim er ka enjii,” pa nim. ¹⁸ “Nga kunum kunum gui kis ei kangił ei ambiłpi, topu mani mei ełe kindiłim. Pe gupu noł gupu ełe tor ołum kin, nga gupu mong giikir nipi kin, eim ngenj dinga punum. Nga na nim ekii siłmin wumb kanip kin, kii sip ninj, ba wumb ei kaplı er ka enenjing mon,” pa yi nim.

¹⁹ Jiisas ek nipi orung kindim, “Enim wumb pii gii pinalim wumb! Kunum nimerii na enim kin mułmbii? Kunum nimerii na enim ngenj kumbii kułmbii? Enim kangił ei na kin tu wei!” pa nim.

²⁰ Nga wumb kangił ei Jiisas mułum konu ełe tu wunjung. Tu wunjung kunum ełe, gui kis ei Jiisas kanpi, kangił ei sikir to ak topu, kangił ei mani mei ełe kindang pepi, ak mak erim. Erim kin, kangił ni, gupu ełe jipambił mił epi kuru endi tor om. ²¹ Nga Jiisas kangił arim kii sim, “Kunum nimerii eim oł yi mił erim?” Arim ek nipi orung kindim, “Kumb ok kangił kembis kin er pim. ²² Nga gui kis ei kangił topu, dup ełe nin

noł ełe nin kindmbii ni erang kin, topu kundmbii ni erim. Ba nim sin kin kaimb sakin kin, paki tokun kaplı er ka enjii!” pa nim. ²³ Jiisas ek nipi wu ei ngum, “Nim pii gii niłan kin, kaplı, nim epi ei pei siłan,” pa nim. ²⁴ Sikir arim ek dinga nipi yi nim, “Na pii gii nind; ba pii gii ei kaplı enanim. Nim na paki tunjii!” pa nim.

²⁵ Pe Jiisas kenim ni, wumb pei sikir ok kułou tunjung. Pe Jiisas gui kis ei ek dinga ni ngopu, “Pui!” nim. Neng kin, “Nim gui kis gupu ek tingnen kin, nim kom pirek ninan; na ek nipi nim ngond ei, nim kangił si kind pui! Nim nga kangi ei kin nga tuk punenjii mon!” pa yi nim. ²⁶ Pe nga gui kis ei wii dinga topu, kangił ei kułii mił kołpu pepi pum. Pe wumb pei yi ninjing, “Kangił ni koltum,” pa ninjing. ²⁷ Ba Jiisas kangił ni angił ełe embiłang kin nga konj engim. ²⁸ Ekii se Jiisas ngii konu ełe tuk pupu, eim ekii siłmin wumb minj molt, eim kin kii sinjing, “Nimbił erang, sin gui kis ei si kindmin ei kaplı enanim?” pa ninjing. ²⁹ Pe Jiisas eim ekii siłmin wumb ek nipi ngum, “Gui kis ei prei erangin kin, mendpił kaplı ermba,” pa nim.

Jiisas Kunum Tał Ek Nipi Kołpu Nga Angpi Tonu Ba Nge Nim.

(Masyu 17:22-23, Luk 9:43-45)

³⁰ Jiisas kin eim nge ekii siłmin wumb konu ei si kindik pendik puk, Galilii konu ełe tuk punjung. Jiisas eim yi ni piim, “Wu endi na jili moł ni piinerngii mon!” pa yi nim. ³¹ Nimbił erang Jiisas ekii siłmin wumb kanpi, eim kułmba nge kengip ek ei nge nipi ngum. Jiisas ek nga nipi

ngum, “Wumb kombur na wu kingam mani mei elege op tonu onj; ba wu ei sik wumb opu erii wumb kin ngok kin, nga wumb ei na to kundngii. To kunduk, nga kunum tekliki na angip tonu ombii,” pa yi nim. ³² Ba eim kin ekii siłmin wumb ek ei pii poł tunenjing. Tunarik kin, en enim singambil kulk, Jiisas nga kii sinenjing mon.

*Nii Eim Wu Owundu Mołum?
(Masyu 18:1-5, Luk 9:46-48)*

³³ Pe Jiisas kin ekii siłmin wumb ok Kapaniyam konu elege onjung. Ok, ngii endi nirik pangin kin, Jiisas eim ekii siłmin wumb ei kin kii sim. “Enim andłam elege ok, nipe ek mił endi ninjing?” ³⁴ Ba eim ekii siłmin wumb ek endi ninenjing. Nimbil erang andłam elege ok yi ninjing, “Wumb nii sinim wu num mułmba,” yi ninjing. ³⁵ Pe Jiisas mani kan mołpu kin, eim wu engki nga tał, ‘Wei!’ a nim. Nipi kin, ek nipi ngum, “Wu endi ei wu num mendpił mułmbii ni piim kin, eim embe to mani kindpi mułmba. Wu ei ekii se wumb pei paki topu ngopu mułmba,” pa nim. ³⁶ Pe Jiisas kangił kembis endi sipi, tuk en enim mulnjung konu elege engndim. Pe eim kangił ei angił ambiłpi kin, eim ek nipi wu kei ngum. ³⁷ “Wu endi na embe elege piipi kin, kangił kembis ei mił endi paki tumba wu ei, na paki tumba. Nga na paki tum kin, wu ei na mendpił paki tunanim mon. Wu ei na Arnan paki tonum ei, na kindang onj, ei paki tonum ku.

*Wu Ei Sinim Kin Opu Orung Enanim Wu Ei
Sinim Wu Puł
(Luk 9:49-50)*

³⁸ Jon ek nipi ngum, “Ek emb tołun wu, sin kenjin wu endi nim embe ełe nipi, gui kis si tor si kindim. Ba wu ei sinim kin tep to kongun ende endnerim. Wu ei yi erang sin, ‘Eim mon!’ pa ninjpin.” ³⁹ Ba Jiisas ek nipi Jon ngum, “Enim ei yi ninerngii mon! Wu endi na embe eèle nipi, jep oł endi ermba wu ei, na kin ek kis sikir ninermab mon!” pa yi nim. ⁴⁰ “Wu endi sinim kin opu orung mulerim kin, wu ei sinim wu puł,” pa nim. ⁴¹ “Yi mił, na enim kin keimi nip ngond, wu nii endi enim kin kanpi noł ming endi enim kin paki topu ngumba wu ei, Krais nge kongun ei piipi kin, paki topu erim. Erim kin, wu ei eim nge kumep ngang simba ei am punermab mon.”

*Oł Kis Kanim Kanim Ei Noman Pii Gii Er Kis
Mondłum*
(*Masyu 18:6-9, Luk 17:1-2*)

⁴² “Pe wumb kombur kangil pii gii to kis mundmun ni erngii wumb ei, num goltum eèle ku owundu endi kan kulk, ep noł eèle mani kindngii. Kindangin kin, na ek ni piik mulnjung kangil ei, ka mułngii,” pa nim. ⁴³ “Pe enim angił eèle oł kis enjing kin, enim pii gii ei kis mułmba. Kis mułang kin, enim angił eèle orung kopus si kindang kin, enim angił oł kis enerang, nim ka mułngii. Mon pim kin, enim angił eèle tał peng kin, enim dup konu kis eèle pungii dup ei, kumblałim mon, piram nopu minj pałılım. ⁴⁴ (Konu eèle, ‘Dup nopu nopu minj er mołang kin, ei kumblermba. Nga ka Pisapis mił epi ei wumb ngenj eèle nołum ei, poru ninermab; ba enj enj nopu pimba.’) ⁴⁵ Pe nga enim simb eèle oł kis enjing kin, enim pii gii ei

kis mułmba. Kis mułang kin, nga enim simb ełe orung kopus si kindang kin, enim simb oł kis enerang, nim ka mułngii. Mon pim kin, enim simb ełe tał peng kin, enim dup konu kis ełe pungii. Dup ei kumblermba, piram nopu minj pałilim. ⁴⁶ (Konu ełe, ‘Dup nopu nopu er mołang kin ei, kumblermba. Pe ka Pisapis mił epi ei wumb ngenj ełe numba ei, poru ninermba; ba enj enj nopu pimba.’) ⁴⁷ Pe nga enim ningił ełe oł kis enjing kin, enim pii gii ei kis mułmba. Nga enim ningił ełe orung si kindang, enim ningił ełe oł kis enerang, enim ka mułngii. Mon pim kin, enim ningił tał peng kin, enim dup konu kis ełe pungii. Dup ei kumblermba mon, ba piram nopu minj pałilim. ⁴⁸ Konu ełe, ‘Dup nopu nopu er mołang kin, ei kumblermba. Pe ka Pisapis mił epi ei wumb ngenj ełe numba, ei poru ninermba; ba enj enj nopu pimba.’

⁴⁹ Yi mił, pe dup ełe wumb pei nopu poru nimba, ei yi ep kusa mił. ⁵⁰ Epi kusa ei, epi ka wii mendpił. Ba ep kusa nge singin ei poru nim kin, kaplı ep kusa ei nimbił oł erpi kin nga singin simba? Ep kusa nge singin ei enim kin mułang kin, kaplı enim wumb eipi kin endeim endeim ni noman emin sek mułngii.

10

Jiisas Amb Si Kindinmin Kengip Ek Ei Nipi Ngum
(Masyu 19:1-12, Luk 16:18)

¹ Jiisas eim konu ełe si kindpi, orung pupu, orung Juriya konu owundu ełe noł Joran pum.

Pupu kin, wumb pei ok Jiisas mułum konu ełe nga kułou tunjung. Jiisas eim nge oł yi mił erpi, nga Gos ek ka kengip ek nipi wumb ngum. ² Men ek piik ekii siłmin wumb kopur ok, eim ermba oł ei kenmin ni piik kii sinjing. “Siniṃ nge men kengip ek yi pałim ni, wu endi eim amb sim ei kiłip topu si kindmba min mon?” ³ Jiisas ek nipi orung kindim, “Ok Moses enim nipe pipe mon ek dinga nipi ngum?” ⁴ Pe wumb ek yi ninjing, “Moses eim kapłi enim mon endi polk kin, amb kiłip to si kindmin nik, mon endi polk kindik kin, kapłi amb ei si kindngii,” pa nirim. ⁵ Ba Jiisas ek nipi orung kindim, “Nimbił erang enim noman tuk ełe dinga peng kin, kumb ok Moses lo ek dinga endi pultum. Pułpu kin, enim noman ok wumb pałılım mił enim yi peng kin Moses mon yi połpu ngurum,” pa nim. ⁶ Ba kumb ok, Gos oł pei eririm kunum ełe, Gos wu kin amb teł eririm ku. ⁷ Yi mił erang kin, nga wu ei arim mam tał si kindpi kin, eim ambim kin dambiltpi ende pupu endeim mił mułmba. ⁸ Pe nga wu amb tał ngenj ende mił simba. Yi mił ku, wumb tał nga ngenj tał nga pinermба mon. Wumb tał ngenj endeim mił pimba. ⁹ Yi mił Gos wu amb tał sipi, ende kindpi mundmba ei, wu min amb eipi endi to kiłip tunermba mon!” pa nim.

¹⁰ Nga ekii se ngii konu ełe puk, epi ełe Jiisas nge ekii siłmin wumb, eim kin kii sinjing. ¹¹ Jiisas ek nipi orung kindim, “Wu endi ei ambim si kindpi, nga amb konj endi sim, wu ei eim ambim oł kis erpi kin, eim amb kin kiłip tonum. ¹² Nga amb ei eim wam si kindpi, eim wu eipi endi pupu kin, amb ei wam kin oł kis erpi, wam kin kiłip tonum.

*Jiisas Kengip Ek Ka Nipi Kangił Ngum
(Masyu 19:13-15, Luk 18:15-17)*

¹³ Nga wumb kombur kangił kembis Jiisas mułum konu ełe tu wunjung. Tu wuk kin, wumb ei kangił kembis ei embiłmba ni piik, ba eim ekii siłmin wumb kangił tu wangin wumb ei ek ngunjung. ¹⁴ Ba Jiisas oł ei kanpi, eim noman kis piipi kin, ek nipi orung kindim. “Kangił kembis na ngangin kin enim ambil gii ninerngii! Ei yi mił, wumb endi pii gii pim kin, kangił mił yi Gos mołum konu ka ełe tuk pungii,” pa nim. ¹⁵ “Na enim kin ek mendpił nip ngond. Wumb endi Gos sinim kin tep er mołum konu ełe, kangił ełe kembis mił yi sinerim kin, kaplı Gos mołum konu ełe tuk punerngii mon mendpił!” ¹⁶ Nga Jiisas eim kangił kembis embiłpi erim kin, kangił kembis ombu eim angił ambiłpi, kengip ek ka nipi ngum.

*Wu Endi Epi Pei Sałılım Wu
(Masyu 19:16-30, Luk 18:18-30)*

¹⁷ Nga Jiisas angpi andłam ełe pupu kin, wu endi sikir opu, Jiisas mułum konu ełe opu, mani simb ełe gopsing pii połpu, ek nipi kii sim. “Nim ka wii ek mon wu, na nimbił oł erip, noman konj kunum kunum sip mułmbii?” ¹⁸ Jiisas ek nipi orung kindim, “Nimbił erang nim na wu ka nin? Gos endeim mendpił ka mołum,” pa nim. ¹⁹ “Nim lo ek pei piiłin: nim amb sakin, kiłip tokun, amb eipi sinenjii; nim wumb nge epi waning sinenjii; nim ek kend tokun wu endi ngunenjii mon! Nim ek kend tokun, wu epi eipi ni ngonenjii; nim arnim manim ek ningił ei piinjii! Piikin, arnim manim paki tunjii!” ²⁰ Nga wu ei ek nipi Jiisas

ngum, “Ek mon wu, na kumb ok kangił kembis kin moł ei, na lo ek pei piip kin, ekii sip poru nił.

²¹ Pe Jiisas wu ei kanpi kin ka piipi ngopu, eim ek nipi wu ei ngum, “Nim epi endi kaplı enenim. Nim nge epi pei sakin, wumb ngokun ku sinjii! Sakin, nim ku nin epi sinerang mołmun wumb ei, ngunjii! Nim epin konu ełe epi ka mendpił sałim ei, sinjii! Nim na ond konu ełe, ekii se onjii. ²² Yi mił, wu ei ek ei piipi kin, eim kumb dinga erim. Pe eim noman embin topu kin eim orung pum. Nimbıl erang, wu ei epi pei sałılım nge wu.”

²³ Nga Jiisas kanpi orung orung kind kanpi kin, eim nge ekii siłmin wumb kin ek yi nim, “Pe wumb epi pei mani mei ełe sałılım wumb ei, kongun dinga wii erik Gos sinim tep er mołum konu ełe tuk pungii,” pa nim. ²⁴ Pe Jiisas ekii siłmin wumb Jiisas ek ei piik kin puku sinjing. Ba Jiisas ek nga nipi orung kindpi yi nim, “Na nge kingnan noł, wu endi Gos sinim tep er mołum konu tuk ba; ba ei kongun dinga erpi ba. ²⁵ Pe kung kamil endi alap mui gal tundii ełe andłam ełe tuk ba; ba eim kongun dinga erpi ba. Yi mił ku, wu endi epi pei sałim wu ei, kongun dinga wii mendpił erpi, Gos sinim tep er mołum konu ełe tuk ba.” ²⁶ Jiisas ekii siłmin wumb ek ei piik, puku sinjing. Sik kin, enim Jiisas kin ek nik kii sinjing, “Yi mił, wu nii kaplı erang, noman konj kunum kunum sipi mułmba?” ²⁷ Pe Jiisas eim ekii siłmin wumb kin kan kanpi, ek nipi ngum, “Ei wumb en enim kaplı enermba mon, ba Gos eim kaplı ermبا. Gos eim mendpił epi kanim kanim kaplı pei ermبا.”

28 Ba Piisa ek nga nipi Jiisas ngum, “Kani! Sin epi pei si kindpin, nim kin ekii se onjpun.” **29-30** Pe Jiisas ek nim, “Na enim kin ek mendpił nip ngond, wumb endi na kin Gos nge ek ka ei piik kin, ngii konu elege si kindik; engnjing noł si kindik; einjing noł si kindik; menjing noł si kindik; ernjing noł si kindik; kingenjing noł si kindik; aka pin kuni si kindik; na nge kongun erngii onmun kunum elege, Gos epi 100 pei ngopu orung kindmba. Ya mani mei elege mułngii kunum elege, Gos eim enim kin ngii ni, angim ni, aim ni, mam ni, kangił ni, aka pin kuni ei, Gos enim ombu kin pei orung kindpi ngumba. Ngang kin, wumb kombur wumb ei kin oł embin tui erik ngungii ku. Nga kunum ekii se, noman konj sik, konj kunum kunum mułngii.

31 Ba wumb kombur wu owundu mołmun kumb se mołmun wumb ei, ekii se nga wumb wii mił mułngii. Ba wumb kombur wumb wii ekii sik mołmun wumb ei, ekii se kunum elege, kumb se wumb num mułngii.

*Jiisas Ek Nipi Kunum Teklik Eim Kułmba
(Masyu 20:17-19, Luk 18:31-34)*

32 Wumb Jerusalem konu elege pungii pendik, andłam elege punjung. Pe Jiisas andłam elege andpi sikir ok pupu, Jiisas ekii siłmin wumb puku sinjing. Nga wumb ekii se onjung wumb tungu enjing. Jiisas eim ekii siłmin wumb engki nga tał sipi, orung sim kin, ek pułe eim kin tonu omba ei, nipi ngum. **33** Jiisas ek yi nim, “Enim piyei! Sinim Jerusalem konu elege tonu bin. Pe wumb wu kingam sipangin kin, ek emb tołmun wumb kin, Gos kułmał kałymin wumb owundu kin ngungii.

Ngok kin, eim wumb omba ni piik kin, kan ngok tok kundngii. Pe wu kingam ei sik, wumb eipi endi ngangin kin, tok kundngii nik, wumb eipi ngunjung. ³⁴ Nga eim wumb sik, ek kulsingii, jipambił tok, kepii tok kundngii. Tok kundangin kin, pepi kunum tekliki poru neng kin, angpi nga konj tonu omba,” pa yi nim.

*Jeims Kin Jon Teł, Eł Ełip Wu Owundu Mołmbuł
(Masyu 20:20-28)*

³⁵ Nga Sependii nge kingam tał, Jeims, Jon teł okuł, Jiisas kin yi ninjngił. “Ek mon wu, sił nim kin epi endi kii simbił nge onmbuł. Nim epi ei sił kin enjii!” pa ninjngił. ³⁶ Pe Jiisas ek nipi, wu tał ngum, “Na ełip kin nimbıł oł ermbi?” ³⁷ Pe wu tał Jiisas kin ek nikił orung kindinjngił, “Nim ekii se king peł ełe, tiłang owundu ei ninim noman dinga sikin onjii kunum ei, kaplı sił piinmbił ei nim sił wu tał endi sikin, angił tundung mundan kin, nga endi angił taring mundan mułmbuł,” pa ninjngił. ³⁸ Ba Jiisas ek nipi wu tał ngum, “Na kin ek ei kii sinmbił ei ełip ek ei pii poł tunanmbił. Ełip kaplı noł na nond noł ming ei, kaplı nunguł min? Nga ełip kaplı na noł peł ełe ełip kaplı pingił min?” ³⁹ Pe wu tał eim kin ek nikił, “Sił kaplı ermbił.” Jiisas ek nipi wu tał ngum, “Keimi, ming ei na pe noł nond, ełip ming ei kaplı noł nunguł ku. Pe na noł peł ełe, ełip kaplı noł pingił ku. ⁴⁰ Pe wumb nii endi eim na angił tundung min angił taring ełe mułmba ei, na nge epi endi mon. Ba Gos ei eim peł ei eim ngumbii ni, er ka er mundum wumb ei ngumba.”

41 Nga Jiisas nge ekii siłmin wumb engki orung ek ei piik, nga Jon kin Jeims tał kin noman kis piinjing. **42** Ba Jiisas eim ekii siłmin wumb eim kin wii topu, “Wei!” pa nim. Eim ek nipi wu kei ngum, “Enim piinmin, wumb embe mołum wumb num ei, tiłap eipi ełe palim ei, en enim noman dinga to mani kindngii ei pałim. Pe en enim wumb owundu ombu tep dinga wii ełmin. **43** Ba oł ei enim kin tuk pinermba mon! Wu endi eim enim kin wu owundu mułmbii ni ermba ei, enim kin kongun wii paki tumba wu mułmba. **44** Pe wu endi enim kin wu owundu endeim mułmbii ni ermba, wu ei eim enim wumb pei kin kongun wii paki tumba,” pa nim. **45** “Nimbił erang wu kingam eim yi ku, eim opu wumb eim kin kongun paki tungii nipi onerim, mon! Eim opu wumb paki tumba nge om. Opu kin, ond peri ełe kołpu, eim noman konj ka ngopu, wumb pei nga sipi orung simba nge om.”

Jiisas Wu Endi Ningił Tumbun Mułum Wu Ei Er Ka Erim.

(Masyu 20:29-34, Luk 18:35-43)

46 Pe Jeriko konu ełe onjung. Jeriko konu ełe si kindpi pupu kin, Jiisas ekii siłmin wumb kin, wumb pei eim kin punjung. Puk kin, Barsimeiyas, Tiimeiyas nge kingam ei, ningił tumbun mołułum wu ei, andłam wer ełe mołpu, wumb ku ni epi ei kenim nipi siłim. **47** Nga Jiisas Nasares konu ełe wu ei orum eim piipi kin, eim wii dinga topu, “Nim Jiisas, nim Deipis nge kingam. Nim na kin kaimb si ngo!” pa nim. **48** Nga wumb pei wu ei ek ngok yi ninjing, “Nim ek tingnerii!” Ba

eim nga wii dinga topu, “Nim Deipis nge kingam, nim na kin kaimb si ngo!” pa nim. ⁴⁹ Pe Jiisas eim opu yi nim, “Enim wii tangin kin, wanglı!” nim. Pe wumb wu ningił tumbun mułum wu, ei wii tunjung, “Nim noman dinga pimba. Nim angkin po! Jiisas eim nim wii tonum,” pa ninjing. ⁵⁰ Kaplı, pe eim konduk si kindpi kin, eim sikir engim. Angpi kin, Jiisas mułum konu ełe pum. ⁵¹ Pe Jiisas wu ei kin ek nipi ngum, “Na nim kin nimbił oł ermbii?” Wu ningił tumbun mułum wu ei, ek nipi ngum, “Ek mon wu, na ningił er ka eran, kenmbii,” pa nim. ⁵² Jiisas ek nipi orung kindim, “Nim po! Nim pii gii je erang kin, nim ningił ełe ka enim.” Pe wu ningił tumbun mułum wu ei, sikir erang ka mułang kenim. Kanpi kin, wu ei Jiisas andłam pum konu ełe, ekii se pum.

11

Jiisas Jerusalem Konu Ełe King Mił Pum (Masyu 21:1-11, Luk 19:28-40, Jon 12:12-19)

¹ Pe Jerusalem konu ełe mandi ok kin, Bespeis kin Besanii konu ełe mandi komung Olip ełe tor onjung. Pe Jiisas eim nge ekii siłmin wu tał kindang punjnguł. ² Jiisas eim ek nipi wu tał ngum, “Ełip pukuł, konu ełe keningił konu ełe mandi mołum. Pe sikir keningił ni kung dongkii wumb mulenjung kung endi kan kuł pendnjing ei, na kin tu wunguł,” pa nim. ³ “Pe wu endi ełip kanpi, ‘Ełip ei nimbił erang enmbił?’ ” a nim kin, kaplı ełip yi ningił, ‘Sił wu owundu tu weł!’ a neng kin onmbuł. Ekii se eim kung dongkii sikir sipi ya orung kindmba,” pa nim. ⁴ Kaplı wu

tał pukuł, kenjngił ni kung dongkii endi kan kuł pendnjing. Kung ngii ondu ełe pendnjing pim ei, kan si kindkił nga tu wunjnguł. ⁵ Nga wu kombur mandi angk, ek nik ngunjung. “Ełip nimbił oł erang kung dongkii ei kindangił punum?” a ninjing. ⁶ Nga wu tał ek nikił wumb ngunjnguł, “Jiisas ek nim mił ninjngił.” Nengił kin, kung dongkii wumb, “Kung kaplı seł!” ninjing. ⁷ Pe ełe ełip kung dongkii wał ya Jiisas mołum konu ełe tu wunjnguł. Tu wukuł kin, konduk tukuł ei peł ełe singił. Pe Jiisas kung dongkii ełe tonu pupu mułum. ⁸ Pe wumb pei konduk gulk, andłam ełe mundnjung. Pe nga wumb kombur ond onguł tok tu wuk, andłam ełe mundnjung ku. ⁹ Nga wu amb pei Jiisas pum konu ełe kumb se punjung. Nga wumb kombur ekii se punjung ku. Nga wumb pei puk kin wii dinga tunjung, “Wu owundu onum,” pa ninjing. “Gos wu owundu ei kin eim noman ka ngumba. Eim Gos nge embe owundu ełe onum! ¹⁰ Gos sinim noman ka ngopu, eim kingam wu owundu Krais kindang opu, sinim konu orung orung tep erm̄ba nge onum. Kumb ok, kupam Deipis sinim tep ełim mił, yi erm̄ba nge onum. Gos embe ambił tonu kindinmin.” pa ninjing.

¹¹ Pe Jiisas Jerusalem konu ełe om. Opu kin, men ngii owundu ełe nirik pupu kin konu ełe kan andpi, pupu kin epi kanim kanim kanpi poru nim. Ba konu eni mani pupu poru nim. Konu pou neng Jiisas eim ekii siłmin wumb engki nga tał sipi Besanii konu ełe pum.

*Jiisas Ek Nipi Ond Mong Tunerm̄ba Nim
(Masyu 21:18-19)*

¹² Nga kunum endi, Besanii konu elege si kindik, nga Jiisas kuni tum. ¹³ Nga eim kenim ni ond pik endi turii mil engim. Pe Jiisas kenim ni, ond onguł pei mułum ni kenim. Kanpi pupu kin, “Ond mong, kurup simbii,” ni piim. Ond engim konu ele, eim ond mong endi eim kinerim mon! Onguł mendpił mułum. Nimbil erang, ond pik mong tunałim kunum ei mułum. ¹⁴ Pe Jiisas ond ei nipi ngum, “Nim ond mong nga tunenjii mon!” pa yi nim. Pe Jiisas ekii siłmin wumb ek ei piinjing.

*Jiisas Men Ngii Konu Elege Kil Ngopu Si Kindim
(Masyu 21:12-17, Luk 19:45-48, Jon 2:13-22)*

¹⁵ Wumb Jerusalem konu elege punjung. Pe Jiisas men ngii konu elege andaring mandi pum. Pupu, kenim ni wumb men ngii konu elege andaring mandi wumb, kei nin ku onguł sik mong top elmin, epi pei wumb tu wuk ya epi top erik, er mulnjung wumb ei Jiisas pupu, to kindang kin, konu eipi eipi tor si kindang punjung. ¹⁶ Pe Jiisas ek dinga nipi wumb ngum, “Epi top ei Gos ngii mandi tu wuk enerngii mon!” pa yi nim. ¹⁷ Jiisas kengip ek nipi ngum, “Gos ek yi mil wumb kombur ok pulk yi ninim, na ngii ei kin wumb yi mil ningii, ‘Na ngii ei prei nge konu elege er mułmba,’ yi ningii; ba enim wumb ek ei piinarik sik, wumb koi erik, epi waning sik erik nge ngii mil enmin,” pa nim.

¹⁸ Nga kułmał kałymin wumb owundu kin, ek emb połmun wumb ombu kin, Jiisas enim epi ei piik, en enim andłam endi kuruk Jiisas tumun ni piinjing. Wumb ombu Jiisas kin mund mong

enjing. Nimbil erang wumb pei Jiisas nge kengip ek piik, puku sik, tungu enjing.

¹⁹ Nga konu pou neng, Jiisas ekii siłmin wumb kin Jerusalem konu ełe si kindik punjung.

*Ond Pik Kengip Ek Endi
(Masyu 21:20-22)*

²⁰ Pe kupiiring okrii, Jiisas kin eim ekii siłmin wumb andlam ełe puk kenjing ni, ond pik kułii erim. Ond onguł kin dumbuł kin pei kułii er poru nim. ²¹ Nga Piisa eim oł endi erang piipi kin, eim yi nim, “Ek emb tołun wu, keniyo! Ond Pik ei nim ek ngon, ond ei kułum.” ²²⁻²³ Jiisas ek nipi orung kindpi yi nim, “Enim Gos kin pii gii nik molk kin, oł ei enim kaplı erngii,” pa nim. “Na ek keimi nga nip enim ngond. Pe wu endi kaplı komung ei ek neng kin, kaplı pupu mani ep noł ełe ba. Pe wu endi eim noman tał pinermба mon, ba eim pii gii ełe mendpił pimba. Pe eim ek ei kaplı peni ełe ombo. Nga epi ełe tonu ombo ei, wu endi ek nim mił mendpił pimba. ²⁴ Yi mił erang, ełe nge na enim kin ek nind, kunum ełe enim prei erik, epi endi simin ni kii sinjing kin, kaplı enim pii gii nik epi ei singii. Sik kin, prei erik, kii sik, epi ei enim singii. ²⁵ Nga kunum ełe enim angk prei erangin kin, wu endi enim kin oł kis erpi nim kin, enim wu ei oł kis ei kaplı si kindngii. Yi mił, enim Ernjing Gos ei epin konu ełe mołum, eim enim noman kis kaplı kil ngopu si kindmba ku,” pa nim. ²⁶ (“Ba enim wu endi oł kis ei si kindnenjing kin, kaplı Ernjpin Gos enim noman oł kis ei kil ngopu si kindnermba mon ku,” pa nim.)

*Jiisas Nge Noman Dinga Nii Ngołum
(Masyu 21:23-27, Luk 20:1-8)*

²⁷ Wumb Jerusalem konu ełe nga orung onjung. Wangin kin, Jiisas men ngii konu ełe nirik andpi mułum kin, wumb kułmał kałiłmin wumb owundu kin, mon ek tołmun wumb kin, men ngii kongun ełmin wumb ombu ei Jiisas mułum konu ełe onjung. ²⁸ Wumb ok Jiisas kin ek nik ngunjung, “Nim nipe noman dinga peng oł ombu en? Pe wumb nii nim noman dinga ngang, kongun ombu mił en?” a ninjing. ²⁹ Jiisas ek nipi ngum, “Na enim ek endi kii sip ngumbii. Enim na ek nik ngunjung kin, ek ei nga na enim nip orung kindmbii. Ei na kongun noman dinga peng enj mił ei nimbii ku. ³⁰ Ya noł wu Jon wumb noł pendilim oł ei; Gos nge oł min mei ełe wumb nge oł?” Jiisas ek nipi, “Ek ei nik orung kindei!” pa nim. ³¹ Pe wumb en enim ek yi ni piik piik enjing. “Pe sinim epin konu ełe epi ninjpin kin, kaplı Jiisas yi nimba, ‘Enim nimbii oł erang enim Jon pii gii ninanmin?’ a nimba. ³² Pe nga sinim wumb ek epi ninjpin kin, ek ei kaplı enermba mon.” Nimbii erang en enim wumb pei mułangin kin, mund mong enjing. Wumb pei Jon eim Gos ek ni tor kindilim wu ni piinjing. ³³ Pe wumb Jiisas kin ek nik ngunjung, “Sin piinanmin.” Pe Jiisas ek yi nim, “Na yi ku enim kanip nind, na noman dinga peng yi kongun enj pa nip, ninermibii mon,” pa nipi wumb ngum.

*Jiisas Ond Mong Pin Ek Ekin Nim
(Masyu 21:33-46, Luk 20:9-19)*

¹ Jiisas ek ekin topu wumb ngopu eim ek yi nim, "Wu endi eim kan ond mong pin endi tēlim. Tałpi, kung gui torung er pok erim. Erang kin, ming owundu endi yi mił er sepi kin, ond mong tangpi tuk kindmba nge erim. Erpi kin, tep ngii endi tuk ełe takpi sim ku. Ond mong pin ei pipi wumb kongun, 'Erngii!' nipi, wumb kin kindim. Kindpi kin, eim pupu konu turii endi pum. ² Tengingii kunum mandi erang kin, eim kongun wu endi kindang pupu, ond mong wumb kongun er mulnjung konu ełe pum. Eim yi ni piim, 'Ond mong pin kuni kombur numbii. Nop sipip, ku simbii,' ni piim. ³ Pe wumb wu ni ambił gii nik, kepii tunjung. Tok kin, nga wii kindangin orung pum. ⁴ Pe nga, eim kongun wu endi nga kindang om. Wu ei yi ku tok kin, peng to tokun tunjung. Nga wu ei kin oł kis enjing. ⁵ Pe nga eim kongun wu endi nga kindim. Kongun wumb erik molk, wu ei to kundnjung. Pe nga kongun wumb pei kindang onjung. Pe enim wumb kopur tok, nga enim wumb kopur tok kundnjung ku. ⁶ Pe eim kingam endeim mendpił mułum. Mołpu kin, eim kingam ei eim noman piim. Piipi kin, ekii se mendpił, eim nge kingam ei kindang, pupu wumb ond mong pin kongun er mulnjung konu ełe pum. Pupu kin, ek yi nim, 'Nam nge kangi ei ek nimba ei kom singii,' pa yi nim. ⁷ Ba ond mong pin kongun ełmin wumb en enim ek nik piik, piik enjing. 'Kingam eim arim nge epi eim pei simba,' ni piinjing. 'Sinim sikir to kondpun kin,

ond mong epi ei sin sinim simin!' pa ninjing. ⁸ Yi nik kin, tok konduk sipik, ond mong pin torung elege kindnjing."

⁹ Pe Jiisas ek nipi kii sipi wumb ngum, "Pe ond mong pin ei arim opu kin nimbil oł endi ermba? Eim opu kin eim ond mong pin kongun er mulnjung wumb ei to kundmba. Pe nga ond mong pin ei sipi, wumb eipi endi ngang kin, kongun er mułngii. ¹⁰ Enim ek mon endi mer poł pendnjing ei gernenjing min? Gos ek yi mił ninim,

'Pe ku ei ngii takilmin wumb si kindnjing kin ku,
ei ku dinga ka wii mendpił, ngii ekin elege engim.

¹¹ Gos owundu eim mendpił oł ei erang kin tonu onum, sin ei kan ka wii kaninmin.'

¹² Jiisas ek ei wumb piik nik elmin wumb owundu ei pupun, Jiisas ambil gii nimin ni piinjing; ba wumb mund mong enjing. Wumb piinjing ni Jiisas ek neng kin, en enim konu ei si kindik punjung.

*Ku Takis Siłmin Ei Kii Sinjing
(Masyu 22:15-22, Luk 20:20-26)*

¹³ Lo ek piik ekii siłmin wumb kombur kin, Eros wumb kopur kin Jiisas mułum konu elege punjung. Puk kin, wumb ei en enim ek endi nik Jiisas simin ni piik punjung. ¹⁴ Pe wumb ei ok Jiisas kin ek dinga nik, "Ek emb tołun wu, sin piinmin nim ek keimi nikin nikin en wu. Pe nim wu endeim noman ngonan. Nim wu endi noman peng ek ninmin mił ninan. Nga wu embe pinalim mił ninan mon? Gos ek keimi mendpił minj nikin, wu

amb pei ngon. Nim piin ei sinim ermin mił nenj? Ei kaplı sinim wu num Siisa yi mił Rom tep ełmin wu owundu mił, ku takis ngumun min mon? Sinim kaplı ngumun min sinim ngunermin?” ¹⁵ Jiisas ek kend tok ełmin wumb ei piim. Piipi kin, Jiisas ek nipi ngum, “Nimbił oł erang enim na kin ek ak mak enmin? Pe kom ku end tu wuk, na ngangin kin, ei kenmbii,” pa nim. ¹⁶ Wumb kom ku sik tu wunjung. Tu wangin kin, Jiisas wumb ei kin kii sim, “Ei min men mił ku ei nii nge?” Pe wumb ek nik orung kindnjing, “Ei Siisa nge.” ¹⁷ Pe Jiisas ek nipi orung kindim, “Epi Siisa nge epi ei Siisa ngungii! Gos nge epi ei Gos eim ngungii!” Pe wumb ek ei piik pii pol tunarik kin, piik kun enenjing.

*Wumb Kolk Nga Angnałmin
(Masyu 22:23-33, Luk 20:27-40)*

¹⁸ Wumb kolk nga konj punałmin ni piiłmin wumb kopur Jiisas mułum konu ełe onjung. Wumb tiłap ei men ek eipi mił yi niłmin, ‘Wumb kolk nga konj punałmin.’ Wumb ei, Jiisas kin kii sinjing. ¹⁹ “Ek emb tołun wu, Moses lo ek yi mił połpu sinim ngum. ‘Pe wu endi kułum kin, eim kangił endi mulerim ba, eim ambim ei mołum. Mołum kin, amb ei eim angim sipi kin, kangił endi mengpi ngumba. ²⁰ Pe wu angim angim angił orung nga tał mulnjung. Molk kin, wu kumna ei amb sim wu ni kułum ba, kangił endi mengnerim. ²¹ Pe angim ekii amb ei sipi kin, nga wu ei kułum, ba kangił endi mulerim ku. Pe nga angim tuk ei, amb ei eim sim, ba nga eim kułum ku. ²² Yi mił wu angim angił orung nga tał angim ei, amb endeim

ei ku sik punjung; ba kangił endi mengnenjing mon. Angim angim ni pei kulnjung. Kolk kin, ekii se mendpił amb ei kułum ku. ²³ Pe kunum ekii se kulnjung wumb nga angk tonu ongii kunum ei, amb ei wu nii simba? Amb ei wam nii, nim piin min? Wu angim angił orung nga tał amb endeim sinjing,” pa ninjing.

²⁴ Jiisas ek nipi ngum, “Gos ok pultum ek ei, enim pii poł tunarik mołmun. Pe enim Gos epi dinga ermba, ei enim piinanmin. Pe enim ek ninmin ei, kun pinałim mon. ²⁵ Wumb kulnjung wumb angk tonu ongii kunum ełe, wu amb sinerngii mon, ba Gos enjel epin konu ełe mołmun mił ei yi ku mułngii. ²⁶ Ba ek ei wumb kułii wumb nga angk tonu ongii; enim Moses nge mon mer pultum pałim ei kenjing min? Dup endi ond kembis ełe dup num ek poł ei Gos nipi wu Moses kin ngum,

‘Na wu Eiparam nge Gos, wu Aisak nge Gos, wu Jeikop nge Gos,’ pa yi nim.

²⁷ Gos wumb kułii wumb nge Gos mon! Gos wumb konj mołmun nge Gos mołum. Gos wumb eim kin pii gii ninjing wumb ei, Gos noman konj nga, en enim ngang konj mułngii. Enim ek ei kun mendpił pinałim mon,” pa nim.

*Gos Ek Dinga Kumna Mendpił
(Masyu 22:34-40, Luk 10:25-28)*

²⁸ Nga men kengip ek tołum wu endi opu moł piipi kin, Jiisas wumb kin ek mił enjing ni orung kindpi ka erim. Pe wu ei Jiisas kii sim, “Lo nipe lo kumna mendpił ka wii pałim?” ²⁹ Jiisas ek nipi orung kindim, “Lo ek kumna yi mił pałim. ‘Enim

Esrel wumb pei enim piingii! Sinim Erinjpin Gos Owundu ei sinim Gos ei endeim mendpił, sinim nge Owundu mołum. ³⁰ Nim Gos kin noman ka pei mendpił ngokun, “Nanim Gos,” nikin mulnjii. Ninim noman tuk ełe poru Gos kin ngokun; nga nim noman pei Gos kin ngokun, nim noman dinga pei Gos kin ngokun er mulnjii,’ pa nim. ³¹ Nga lo endi ei yi mił: ‘Nim wumb eipi noman ka ngunjii ei, ni ninim noman ka ngon mił yi ngunjii.’ Nga lo eipi endi lo tał ei kamb mani kindnanim mon,” pa nim. ³² Pe ek emb tołun wu ek nipi Jiisas ngum, “Ek mon wu! Nim ek ka nin keimi mendpił, Gos endeim mendpił mołum. Eim Owundu mołum. Gos eipi endi molałum, mon! ³³ Sinim eim kin noman ka pei ngumun; sinim noman tuk ełe pei ngumun; sinim noman dinga eim kin pei ngumun; sinim wumb mołmun noman ka ngumun. Pe sinim lo tał ei piipin kin sin sinim lo tał ei ekii se punjpun kin, kaplı oł ei erpi wumb kułmał kałmin kanim kanim pei to mani kindim,” pa nim. ³⁴ Nga Jiisas piim ni, wu ei ek ka nipi orung kindim. Jiisas wu ei kin ek nipi ngum, “Nim Gos sinim kin tep er mołum konu ełe mandi mołun,” pa nim. Yi mił, nga wumb endi Jiisas kin nga kii sik mund mong erik mołmun.

*Krais Eim Nii?
(Masyu 22:41-46, Luk 20:41-44)*

³⁵ Pe nga Jiisas men ngii mołpu, kengip ek nipi wumb ngum, “Nimbił erang kengip ek tołmun wumb ei Krais ei opu, wumb paki tumbii ni, omba wu ei Deipis nge kingam mendpił mołum?” pa ninmin. ³⁶ “Gos Gui Ka neng, Deipis kin ek nim,

‘Owundu nipi, na owundu ninim mił, nim na angil tundung orung mulnjii. Molkun kin, ekii se nim opu orung wumb na sipi, nim simb ełe mandring kindamb kin, nim opu orung wumb to mani kindnjii,’ pa nim.

³⁷ Deipis ei eim ‘Owundu’ ninim; nimbil erang Owundu Deipis nge kingam mendpił mołum ninim?” Pe wumb tiłap owundu moltk kin, eim ek ei piik kin ka piinjing.

*Jiisas Lo Ek Kengip Tołmun Wumb To Mani Kindim
(Masyu 23:1-36, Luk 20:45-47)*

³⁸ Pe Jiisas kengip ek ni ngopu yi nim, “Enim lo ek piiłmin wumb kan kun erik mułngii. En enim alap olt tałpin endmin ni piiłmin. Puk kin, en enim wumb kanik kin, ‘Mułeoyo,’ nik kin wumb ei kułou tołmun konu ełe mołmun. ³⁹ Nga en enim konduk olt kindik kin men ngii kumb ełe mułngii ei ka piiłmin. Nga en enim kuni owundu nołmun ei, en enim puk peł kumb ełe mołmun ni ka piiłmin ku. ⁴⁰ ‘Wumb ombu amb ngii konu bin ni piiłmin.’ Amb wengin mołmun konu ełe pułmun. Puk kin, amb epi ngii konu epi mołum ei, pei sik poru niłmin. Nga en enim ek kend tok prei olt ełmin. Erik kin, ekii se kunum, Gos wu ombu epi embin tui endi wu kei kin ngumba.”

*Amb Kurpu Endi Gos Kin Epi Endi Ngum
(Luk 21:1-4)*

⁴¹ Nga Jiisas men ngii konu ełe ku sim konu ełe wumb ku tu wuk ming ełe kindiłmin konu ełe mandi mułum. Pe wumb ku sim wumb, ku pei ngunjung. ⁴² Pe nga amb endi wam kultum, amb

ku kurpu mułum ni, ku kundii kembis ei endeim mił sipi kindim. ⁴³ Nga Jiisas nge ekii siłmin wumb eim wii topu kin, “Wei!” nim. Nga eim enim kin ek nipi ngum, “Na ek keimi nipi enim ngond, amb ku kurpu eim wam kułum amb ei, ku owundu tuk kindnim. Kindim, amb ei wumb ku pei men ngii ełe ku tołmun ming ełe tu wunjung wumb ombu, amb ei to mani kindim. ⁴⁴ Pe wumb pei en enim ku pei sałilim, ba mer ming ełe pei kindnałmin. Ba amb ei eim ku pei pinerim, ba eim ku pei tuk kindim. Kindpi kin, pe eim nga kuni sipi nopus ermba, ku sinalim,” pa nim.

13

*Men Ngii To Kis Erm̄ba
(Masyu 24:1-2, Luk 21:5-6)*

¹ Pe Jiisas men ngii si kindpi, tor pupu kin, Jiisas ekii siłim wu endi ek nipi, Jiisas ngum, “Ek mon wu! Kani! Ku owundu ka wii nin ngii ka wii ka wii mołum,” pa nim. ² Nga Jiisas ek nipi orung kindpi yi mił nim, “Nim ngii owundu ombu kan min? Pe ku endi tonu ku ełe pałim ku ei, ekii se pei to mani kindngii,” pa nim.

*Epi Embin Tui Pei
(Masyu 24:3-14, Luk 21:7-19)*

³ Jiisas tonu komung Olip ełe mułpu, men ngii owundu orung engim ni kenim. Pe Piisa, Jeims, Jon, Endru wu kei mendpił moltk kin, eim kin kii sinjing. ⁴ “Nim ek nikin sin ngon, ei kunum nenj oł embin tui ei tonu om̄ba? Nipe oł endi kumb se tonu om̄ba sin piimin? Epi om̄bu pe mandi tonu om̄ba min?” pa ninjing.

⁵ Pe Jiisas ek nipi ekii siłmin wumb ngum, “Enim kanik kun er mułngii! Mon pim kin, wu endi enim ek kend topu ngopu tor simba. ⁶ Wumb pei ok, ‘Na embe Krais,’ ningii. Nik kin, ek yi ningii, ‘Na wu ei mendpił ond,’ pa ningii. Nik kin, wumb pei ek kend tok ngok tor singii. ⁷ Nga ekii se, enim wumb opu erngii ei piik kin, wumb opu erngii ek poł omba ei piik kin, en enim tungu enerngii! Ei epi tonu ongii, ba poru nimba kunum ei, poru ninanim. ⁸ Yi mił, wumb tiłap endi puk, wumb tiłap endi kin opu erngii. Wu king tiłap endi puk, wu king endi kin opu erngii. Nga konu orung kopur konu kopu tumba. Kopu tang kin, wumb kuni simba. Epi ei amb endi kangił mengmba erang ngenj kumbii sinmin, yi mił pepi ba,” pa nim.

⁹ “Ba en enim mandił kan kun erik mułngii! En enim wu num ek ei kos piimba. Pe enim men ngii konu tu wuk enim kepii tungii; enim kin nin tep ełim wu owundu mułngii konu ełe, tu wungii enim. Na ek ka nik wumb ei ngok kin, na kongun yi mił erngii,” pa nim. ¹⁰ Pe wumb tiłap eipi eipi wumb pei Gos ek ka nengin kin, ełe ok endi piyangin kin, ekii se muł mei poru nimba kunum ei, oł embin tui tonu omba nim. ¹¹ Pe wumb kombur enim sik tu wuk, kos ełe tonu tu wunjung kin, enim mund mong kulerngii. Kularik kin, sinim ek nipe ek nimin noman yi to piinerngii mon! Kunum ełe, Gos enim kin ek ei pei nipi enim ngumba ei, enim nik tor kindngii. Nimbil erang, ek ei enim mendpił ni tor kindnerngii mon. Ba Gos Gui Ka enim kin ek ei nipi ngumba. ¹² Wumb enim engnjing sik,

kos erik nga to kundngii. Ernjing, kingenjing kin opu orung erik to kundngii. Pe kingenjing, arim mam ni opu orung erik, to kundngii. ¹³ Wumb pei enim kin noman kis piik ngungii; na ek enim piik mołmun, oł ei erngii. Ba wu endi na kin pii gii dinga peng mulum kin, kunum ełe poru nimba kunum ei, Gos eim sipi orung simba.”

*Epi Kis Mendpił Tonu Om̄ba
(Masyu 24:15-28, Luk 21:20-24)*

¹⁴ “Ba enim epi ei keñingii, konu er kis ermba, epi kis ei konu ka mołpu konu engmba. Wu endi ek ei gerim kin, ka piyanglı! Kunum ełe Jura wumb mulnjung, tungu puk, tonu komung ełe sikir tonu pungii. ¹⁵ Pe wu endi ngii tonu ełe mołpu kin, nga sikir mani pupu eim epi ngii nirik mołum, epi endi sinermba mon. ¹⁶ Nga wu endi aka pin mołpu kin, kan ak topu sikir pupu, konduk endi sinermba mon ku. ¹⁷ Kaimb mendpił singii amb kangıł mundii mondunmun ei, nin amb kangıł am ngok kunum ei, wumb ei kaimb sik ngungii. ¹⁸ Pe enim prei erangin kin, konu jii nimba kunum ei, oł ei nge tonu onermba mon. ¹⁹ Kunum ełe, oł embin tui owundu kumb se tonu om̄ba. Kumb ok, Gos epi pei eririm kunum, pei o pum; nga pe yi ku oł embin tui ei nge ok tonu oneririm. Ekii se oł embin tui, ei yi ku tonu onenmba. ²⁰ Nga Gos Owundu eim kunum ełe aninga kopur wak tułang kin, wu amb pei kunum ełe poru niłangin. Ba eim nge ni mundum wumb ni piipi kin, kunum ełe aninga kopur wak topu kindang mołmun.

21 “Nga kunum elege wu endi molpu yi nimba, ‘Kenei! Krais ya elege molum. Krais wuł elege molum,’ yi nimba. Wu ei enim kin ek yi nimba, enim pii gii ninerngii mon. **22** Pe Krais ek mil ek kend tok ningii. Nga ek kend tok ni tor kindilmin wumb ok kin, jep ol kanim kanim nin, ol kanim kanim erngii ku. Keimi kapli erim kin, Gos mundum nipi wumb ek kend tok singii nge, erngii. **23** Ba enim kan kun erik mulngii! Na ek pei enim kin ok nip poru ninj ol ei nge, endi ekii se tonu om kin, enim pii pol tungii.”

*Ekii Se Wu Kingam Ombo
(Masyu 24:29-31, Luk 21:25-28)*

24 “Ba kunum elege ol embin tui pupu poru neng kin, pe eni emii pimba; nga oi tiłang enermba mon ku. **25** Nga mul elege, kanjip pei mani ongii. Nga kupu mul dinga epi molum epi ei olup ermaba. **26** Nga kunum elege, na wu kingam ekii se kupu mul kin, elege mani ombii ni enim keningii! Kanik kin, na noman dinga wii kin nga tiłang ka wii kin mani ombii. **27** Nga kunum elege, Gos nge eim enjel pei kindang, ongii. Ok kin, eim nge wu amb pei kułou topu mundum wumb eim konu elege orung orung pei sipi orung simba. Sipi kin, mei konu ekin orung orung pei, sin epin konu elege orung orung pei sipi orung simba.”

28 “Enim ond pik elege ek ei piingii. Kunum endi ond angil elege noł molpu, onguł konj tonu opu, nim kin enim piingii ei, konu eni ba kunum tonu onum ni piingii. **29** Ei mil, ekii se na ek nind mil epi yi tonu ombo keningii. Enim piingii, eim mandi opu kin, ngii ondu elege molum ni piingii.

³⁰ Na ek keimi nip enim ngond! Wu amb pei kulerngii kunum elege, na ek nind mil epi yi tonu omba. ³¹ Kupu muł kin mei teł poru nimba; ba na ek ei poru ninermba mon,” pa nim.

*Wu Endi Kunum Elege Kin Eni Elege Ni Piinanmin
(Masyu 24:36-44)*

³² “Ba wu endi kunum elege kin, eni elege ni piinanmin mon. Gos enjel ei epin konu elege molmun, ei pii poł tunanim. Nga Gos kingam yi ku, pii poł tunanim. Ba Arim Gos mendpił pii poł tołum. ³³ Enim kan kun erik kui erik mułngii! Enim piinanmin kunum nenj oł ei tonu omba. ³⁴ Ei yi mil, wu endi eim ngii konu elege si kindpi kin, konu eipi orung pum. Pupu kin, eim kongun wumb eim nge epi ombu tep er mułngii, ni kongun wu endeim endeim ni ngum. Ngopu kin, ngii ondu elege tep er mułmba wu, ei eim tep ka er mułmba. ³⁵ Yi mil, enim tep ka erik mułngii! Enim piinanmin ngii arim kunum nenj orung omba. Emii pang omba min, tinga omba min, kopiiring okrii kei kultu wii tołum kunum elege omba min, ei enim pii poł tunanmin mon. ³⁶ Mon pim kin, eim sikir opu, kenmba ni enim or pek mułngii. ³⁷ Nga ek ei enim nip ngond, ei na wumb pei nip ngunj, ei enim tep ka wii erik kin, kui erik mułngii!” pa nim.

14

*Wumb Owundu Jiisas To Kundngii
(Masyu 26:1-5, Luk 22:1-2, Jon 11:45-53)*

¹ Pe kunum tał opu pang, ekii se ‘Pasopa Kuni Owundu’ kunum endi sim. Nga kułmał kałiłmin

wumb owundu kin kengip ek niłmin wumb yi ninjing, “Sinim nimbił oł erpin, Jiisas kin ek kend nipin kin, Jiisas ambił gii nipin, to kundmun?” a ninjing. ² Yi mił wumb ek yi ninjing, “Sinim oł ei kunum owundu sałim kunum ei, enermin mon. Mon pim kin, wumb opu tonu sik erngii.”

*Amb Endi Jiisas Peng Ełe Kopung Kindim
(Masyu 26:6-13, Jon 12:1-8)*

³ Nga Jiisas eim Besanii konu ełe pupu, Saimon ok kinj nang pirim, ngii konu ełe pum. Pupu mołpu kin, kuni nołmun peł ełe mułang kin amb endi om. Opu kin, amb ei ming ka wii endi sipi tu wum. Tu wupu kin, ming ei mur ka wii, ku owundu pułum ming ei, topu gał tum. Topu kin, kopung ka wii sipi, Jiisas peng ełe kindim. ⁴ Ba wumb kombur mulnjung wumb ei noman kis piinjing. Wumb en enim ek ni piik piik enjing, “Nimbił erang kopung muru ka wii ei wii bein to kindnim?” ninjing. ⁵ “Pe sinim wumb top erei nipin ngumun, ei ku 300 mił simin. Sipin kin, wumb kurpu mołmun wumb ei ngumun.” Nik kin, amb ei kin ek ngunjung. ⁶ Ba Jiisas yi nim, “Enim amb kanik, wiik tei!” a nim. “Enim nimbił erang noman embin tui eim kin ngonmun? Ei na kin oł ka enim. ⁷ Kunum kunum wumb kurpu enim kin mołmun. Kunum kunum enim wumb kurpu kin paki tumun ni piinjing kin, kaplı paki tei! Ba na enim kin kunum kunum mulerbii mon. Muleramb kin, enim na kin paki tungii mił nenj?” pa nim. ⁸ “Amb ei epi kaplı ermba mił erim. Amb eim kopung muru ka wii sipi, na ngenj ełe kełim ei na kułmbii oł erim. ⁹ Nga na enim kin

ek keimi nind! Ei konu orung orung pei wumb Gos ek ka nik ngungii. Epi nipe amb eim erim mił nik ngangin kin, wumb pei piingii ku!”

*Juras Jiisas Opu Orung Wumb Ngum
(Masyu 26:14-16, Luk 22:3-6)*

¹⁰ Pe kunum ełe, Jiisas ekii siłmin wumb engki nga tał mulnjung konu ełe, wu endi embe Juras Eskeriyas eim pupu, kułmał kałiłmin wumb mulnjung konu ełe pum. Pupu kin, eim Jiisas sipi, opu erii wumb ngumba nge pum. ¹¹ Nga en enim ek ei piik Juras Eskeriyas ek nim mił piik, ka piinqing. “Pe eim kom ku ngumun,” pa ninjing. Pe Juras, “Jiisas sipi, kułmał kałiłmin wumb ngumbii,” ni yi piim.

*Jiisas Pasopa Kuni Eim Ekii Siłmin Wumb Kin
Kuni Num
(Masyu 26:17-25, Luk 22:7-14,21-23, Jon 13:21-30)*

¹² Nga kunum kumna kunum bres yiis punałim kunum ei, tonu om. Kunum ełe, kung siipsiip wał to kondułmun ku. Kunum ełe Jiisas ekii siłmin wumb Jiisas kin yi ninjing, “Sin nim kuni Pasopa jili er ka er semin nunjii?” pa ninjing. ¹³ Nga Jiisas wu tał kindang punguł nge punjnguł. Pe eim ek yi nipi wu tał ngum, “Elip konu owundu ełe wu endi noł ming owundu ełe noł kułpu tumba konu ełe, elip kurkuł ba konu ełe, elip ekii se punguł. ¹⁴ Nga ekii se pukuł, eim ngii endi nirik pum kin, elip ngii arim kin ek yi mił ningił, ‘Ek mon wu yi nim, ngii palting jili seng, na ekii siłmin wumb kin kuni Pasopa numbii?’ ¹⁵ Nga eim kaplı andan topu, konu owundu tondrung palting ełe tuk peł

simba elege, er kun er kindang, simba elege sinim kuni er ka er singil.” ¹⁶ Pe Jiisas ekii siłmin wu tał punjnguł konu elege owundu sim. Seng kin, epi kanim kanim Jiisas ek nim mił kenjngil. Pe wu tał kuni Pasopa er ka enjngil.

¹⁷ Nga konu pou neng, Jiisas eim ekii siłmin wumb sipi tu wum. ¹⁸ Nga peł elege kuni nok molk kin, Jiisas eim yi nim, ‘Na ek keimi nip enim ngond, enim molmun wu ei endi, na sipi opu orung wumb ngumba wu ei, na kin kuni ende nonum.’ ¹⁹ Pe Jiisas ekii siłmin wumb en enim, noman embin tum. Tang kin, pe wu endi nii nik eim kii sinjing, “Na min?” pa ninjing. ²⁰ Pe Jiisas ek yi nipi ngum, “Enim wu angił orung orung nga tał endi elege molum. Wu ei nam kin ming elege bres ende kindinjpił. ²¹ Yi mił, na wu kingam oł embin tui tonu ombo, ei Gos ek elege ok polk pendik mił ninim. Wu kingam ei topu tonu kindim wu, eim kaimb mendpił sim. Kaplı, wu ei mam wu ei mengnerim!” pa nim.

Jiisas Kuni Eim Ekii Siłmin Wumb Kin Num (Masyu 26:26-30, Luk 22:15-20)

²² Nga en enim kuni noł molk kin, Jiisas eim bres endi sipi, eim prei erpi Gos ngum. Ngopu kin, bres engin topu, eim ekii siłmin wumb kin ngum. Ngopu kin, ek yi nim, “Enim Sei! Ei na nge ngenj mił.” ²³ Pe eim ming wain endi sipi kin, prei erpi, Gos ngum. Ngopu kin sipi, eim ekii siłmin wumb kin ngum. Pe wumb pei noł nunjung. ²⁴ Nga Jiisas ek nipi wumb ngum, “Ei miyem mił ei, Gos ei kumb ok eim wumb ek mendpił nirim ek ei pułe, akip tonu onum. Ei yi

mił, na miyem ei bein tamb kin, wu amb pei paki tumba. Pułe yi mił, na kuls kin, mei wumb pei paki top ngumbii,” pa nim. ²⁵ “Na ek keimi nip enim ngond, na nga noł wain ei nga nonarip pup kin, nanim noł wain konj endi Gos mołum konu ełe nga numbii,” pa nim. ²⁶ Nga wumb golang nik, puk tonu komung Olip ełe tonu punjung.

*Piisa Jiisas Buł Ngumba Nge Nin
(Masyu 26:31-35, Luk 22:31-34, Jon 13:36-38)*

²⁷ Nga Jiisas ek nipi wumb ngum, “Enim pii gii ei pei dinga mulerang kin, enim tungu pungii. Gos ek ok połmun ek ei yi mił ninim, ‘Kung siipsiip tep mołum wu ei to kundangin kin, kung siipsiip konu ełe eipi eipi pungii.’ ²⁸ Ba nam nga angip tonu bii, pe na pup ok, Galilii konu ełe bii. Enim na kin ekii sik ongii,” pa nim. ²⁹ Pe Piisa ek yi nim, “Kaplı, wumb pii gii pei dinga mulerim kin, na pii gii ei dinga mułmba. Wumb kombur tungu puk kin, ba na tungu punermbii mon!” pa nim. ³⁰ Pe Jiisas ek nipi Piisa ngum, “Na ek keimi nip nim ngond, akip emii pimba kunum ełe, kei kultu wii tunermba kunum tał ninim kin, nim na embe kunum tekliki kii sengin, ni tor kindnenjii,” pa nim. ³¹ Ba Piisa ek dinga nim, “Na nim kin ende kułmbii, ba na nim embe nip koi enermbii mon mendpił!” pa nim. Pe Jiisas ekii siłmin wumb pei yi minj ninjing.

*Jiisas Gesemanii Konu Ełe Mołpu, Prei Erim
(Masyu 26:36-46, Luk 22:39-46)*

³² Pe puk konu endi ełe tor punjung, konu ei embe Gesemanii. Nga Jiisas ekii siłmin wumb ek nipi ngum. “Enim ya ełe mułngii! Nam prei

ermbii!” ³³ Pe eim Piisa kin Jeims kin Jon sipi, eim kin punjung. Pe eim noman tuk ełe embin tang piipi eim kis mendpił piim. ³⁴ Pe eim ek nipi wu kei ngum, “Nam noman tuk ełe embin tonum. Nam kułmbii ni piind,” pa nipi wu kei ngum. “Enim ya ełe molt kin, tep ka erik mułngii!” ³⁵ Pe eim aninga kopur pui mił erim. Pupu kin, mei ełe mani pupu kin prei erim. Na kułmbii ni piim kin, ngenj kumbii owundu ei na kin si kindmba. ³⁶ Jiisas yi nim, “O Arnan, nim epi pei kapłi enjii, ni piind. Nim na ming ei oł embin pałim, na oł embin tui ei si kindnjii, ba nim na noman ełe ekii se enenjii mon! Ba ninim noman ełe yi enjii.”

³⁷ Pe eim pupu, kenim ni eim ekii siłmin wumb or pinjing. Nga Jiisas eim ek nipi Piisa ngum, “Saimon, nim or pałin min? Nim kunum endeim kapłi na kin tep mulenjii min? ³⁸ Enim tep ka kun erik molt kin, prei erngii! Mon pim kin, epi endi enim ermba epi ei kan simba. Keimi, noman tuk gui ei dinga piinim, ba ngenj ei dinga pinałim.”

³⁹ Pe Jiisas nga pupu kin prei erim. Pe prei ei ok erim mił, eim nga prei ei nge nga erim ku. ⁴⁰ Pe Jiisas nga opu, ekii siłmin wumb or pinjing konu opu, kenim ni or pek mulnjung. Eim ekii siłmin wumb en enim ningił embin tum. Tang kin, pe enim ek nipe ek nimin ni piinenjing.

⁴¹ Nga Jiisas nga kunum tekliki pupu kin, nga orung om. Opu kin, ek nipi ekii siłmin wumb ngum, “Enim or pek kor mołmun min? Ei kapłi, pe kunum ei na wu kingam mani mei ełe sik, opu orung wumb noman kis piik wumb ngomun.

⁴² Enim angangin kin sinim pamin! Kinei! Wu na nipi kindmba wu, ya mandi onum.”

*Juras Jiisas Sipi, Opu Orung Wumb Ngum
(Masyu 26:47-56, Luk 22:47-52, Jon 18:3-12)*

⁴³ Pe Jiisas ek nipi mułang kin, Juras sikir opu, wu ei Jiisas ekii siłmin wu angił orung orung nga tał, ei nge wu endi eim om. Pe wumb tiłap owundu eim kin onjung. Onjung kin, wumb ei tui nin kepii ambił sik onjung. Wu owundu kułmał kałiłmin wumb kin, wumb mon tołmun wumb kin, men tok kongun wumb kindangan onjung. ⁴⁴ Pe wu endi Jiisas sipi, opu orung wumb wu ei oł erpi, nipi wumb kin ngum, “Pe na wu endi kin gupu top nop ninj, wu ei Jiisas. Enim ambił gii ningii! Enim tep ka molk sik sipngii!” pa nim.

⁴⁵ Pe Juras opu Jiisas mułum konu ełe pupu kin, ek yi nim, “Ek emb tołun wu!” Pe eim Jiisas gupu topu num. ⁴⁶ Pe wumb pei Jiisas ambił gii ninjing. ⁴⁷ Ba en enim enjing konu ełe wu endi mandi angpi mułum wu ei, tui kepera sipi tor sipi, kułmał kałiłim kongun wu endi topu, eim kom kopispi mani kindim. ⁴⁸ Pe Jiisas ek nipi wumb ngum, “Enim na singii wangin kin, pe enim tui ambilk enmin ei, waning wu endi mułum mił ambił gii ningii enmin min? ⁴⁹ Kunum kunum na enim kin men ngii ełe ende mołpun, na enim ek emb top top enj, ba enim na ambił gii ninenjing,” pa nim. “Ba Gos ek ka ok pulk ełe, ek nim mił ei mendpił keimi tonu om.” ⁵⁰ Pe Jiisas eim ekii siłmin wumb tungu puk, konu eipi eipi puk kin, en enim Jiisas buł ngunjung.

51-52 Pe kangi wu gał ei Jiisas pum konu ełe ekii se pum; ba eim alap kuru endi ngenj eèle tełim. Pe wumb eim ambił gii nimin ni enjing; ba eim alap kuru ei si kindpi, eim ngenj wii si kindpi tungu pum.

Wumb Jiisas Kos Enjing
(Masyu 26:57-68, Luk 22:54,55,63-71, Jon 18:13-14,19-24)

53 Pe wumb Jiisas sipi, kułmał kałiłmin wu mułum konu eèle sipnjing. Pe wumb kułmał kałiłmin wumb kin mon tołmun wumb kin men tok kongun wumb pei ok kułou tunjung. **54** Pe Piisa Jiisas pum konu eèle ekii se pum. Ba pupu kin mandi punerim mon; eim turii mił pupu mułum. Eim pupu kin, wu kułmał kałiłmin wu ei kung gui eèle tuk pum. Pupu kin, pe tep ełmin wumb molk kin, eim dup piipi kin konu eèle pełe erpi mułum. **55** Pe wumb kułmał kałiłmin wumb kin Jura wumb owundu pei ok, wumb kopur wii tangin ok kin, ‘Jiisas oł nimbił oł erim ei ni piimin,’ ninjing. Ek pułe nik kanik, Jiisas to kundmun ni piijning; ba en enim oł endi kan sinenjing mon. **56** Pe wumb pei ek kend tok, ‘Jiisas oł yi erim,’ nik ninjing. Ba en enim ek ei dinga punerang kin, en enim ek ende punerim mon.

57 Pe wumb kopur angk, ek kend tok, Jiisas kin ngok ninjing. **58** “Sin piinjpin Jiisas yi mił nim, ‘Na nam men ngii wumb angił kin teknjing, ei nam erip kis mundmbii. Nga kunum tekliki mendpił na ngii endi tekmbii, ba wumb angił eèle teknałmin mon! Enim wumb ngii ei nge kunum

kaplı teknerngii' yi niłim," pa ninjing. ⁵⁹ Ba ek ei ninjing ei, opu ende punerim mon.

⁶⁰ Nga wu kułmał kałılım wu ei wumb tuk ełe angpi, Jiisas kii dinga sim. "Nim ek endi nikin, orung kindnenjii min? Ek nipe ek wumb nim ngenj ełe ek ambiltmin?" pa nim. ⁶¹ Ba Jiisas ek endi nipi orung kindnerim. Pe wu kułmał kałılım wu ek nga nipi ngum, "Nim Gos kindim wu Krais, Gos kingam mendpił min?" ⁶² Pe Jiisas ek nim, "Ei na mendpił. Nga enim keningii ni na wu kingam mani mei ełe op, Gos tonu mołum konu ełe angił tundung orung dinga wii ei pang mułmbii. Pe na tonu kupu muł epin konu ełe mołup, ombii," pa nim. ⁶³ Pe kułmał kałılım wu ei eim kis piipi kin, eim konduk piltan topu yi nim, "Sinim wumb kopur wii tamin ok ełim oł ei, nga ninerngii mon!" ⁶⁴ Eim Gos kin ek nipi kis mondpu, Gos embe to mani kindim ei, enim piik poru ninjing. Pe enim er piinmin mił nenj?" Wumb pei Jiisas tungii ek yi mił ninjing, "Enim oł kis endi erim, eim kułanglı," pa ninjing.

⁶⁵ Pe wu kopur tumun! Ke nik, jipambił tok enjing. Pe enim alap endi sik, ningił kum tunjung. Tok kin, Jiisas enim angił kin tok, yi ninjing, "Nim pe ek keimi mendpił niłin wu, nii kepü tonum?" Pe tep ełmin wumb sipik, eim angił kin tunjung ku.

*Piisa "Jiisas Ei Na Kinal," Nim
(Masyu 26:69-75, Luk 22:56-62, Jon 18:15-18, 25-27)*

⁶⁶ Piisa mer mandring mułum, kung gui tukrung ełe mułum. Pe wu kułmał kałılım wu

nge kongun amb endi om. ⁶⁷⁻⁶⁸ Pe eim kenim ni Piisa dup piipi mułum. Pe amb ei opu, Piisa dingo kanpi ek nim, “Nim yi ku Jiisas kin Nasares konu ełe andkin mułun,” pa nim, “Na mon! Na piinand! Na nim ek nin ek pułe ei na piinand.” Pe eim kung gui ondu mandi ełe anda pum. Pang kin, kei kultu endi wii tum. ⁶⁹ Pe kongun amb Piisa kenim ni, nga amb ei ek nga wumb mandi mulnjung wumb nipi ngum, “Wu ya mołum wu ei, wumb tiłap ende,” pa nim. ⁷⁰ Ba eim nga ek dingo nim, “Mon!” Nga ekii se nga wumb Piisa kin ende mulnjung, wumb ek ninjing, “Keimi, nim wu ei kin tiłap ende, nim Galilii konu wu mendpił,” pa nim. ⁷¹ Pe Piisa ek dingo wii nim, “Na ek keimi mendpił nind! Na enim ninmin wu ei, na piinand.” ⁷² Pe sikir kei kultu kunum tał wii tum. Pe Piisa piim ni Jiisas yi nim mił piim, “Kei kultu kunum tał wii tunerang kin, pe nim ek kunum tekliki ninjii, ‘Nim na kin piinand.’ ” Pe Piisa eim ke dingo wii nim.

15

Jiisas Pailos Mułum Konu Ełe Mułum (Masyu 27:1-2,11-14, Luk 23:1-5, Jon 18:28-38)

¹ Nga kumb kopiiring ok, wumb kułmał kałiłmin wumb kin men kengip ek tołmun wumb kin men tok kongun wumb kin Jura wumb owundu pei ek endi ninjing. Pe wumb Jiisas kan tok, Pailos Rom tep ełim wu owundu mułum konu ełe, sipnjing.
² Pe Pailos eim Jiisas kii sim, “Nim Jura wumb nge king mołun min?” Jiisas ek nipi ngum, “Nim ninim ek yi mił.” ³ Pe wumb kułmał kałiłmin

wumb eim kin ek pei nik ngunjung. ⁴ Pe Pailos nga Jiisas kii sim, “Nim ek nikin orung kindnjii min? Nim kani! Wumb nim kin ek pei ninmin,” pa nim. ⁵ Ba Jiisas ek nga nipi orung kindnerim. Yi erang kin, Pailos kom sepi piim.

*“Jiisas Ond Peri Ełe Nil Tei!” Nim
(Masyu 27:15-26, Luk 23:13-25, Jon 18:39-19:16)*

⁶ Pe kung ngii pei Pasopa kunum ei, kuni nołmun kunum ei, Pailos eim kan ngii pałiłmin wumb endeim ni nipi kindiłim. Wumb en enim wu endi nik wii tangin kin, kaplı Pailos eim wu ei mendpił en enim kin kindiłim. ⁷ Pe kunum ełe wu endi kan ngii ełe pim wu ei embe Barapas. Wu ei eim tep ełmin wumb kin opu erim kin, pe opu ełmin wumb kan ngii ełe pendik kindnjing. Wumb tiłap ei opu erpi wu kopur to kundnjung. ⁸ Pe wumb pei ok Pailos mułum konu ełe, kanik ninjing. “Ok nim ełin oł, ei ni pe yi enjii!” pa ninjing. ⁹ Pe Pailos ek nipi orung kindim, “Enim Jura wumb na enim king ei en enim ngumbii min?” ¹⁰ Pe eim yi piim, “Kułmał kałiłmin wumb Jiisas kin noman kis sek, kos ełe tu wumun,” ni piim. ¹¹ Ba kułmał kałiłmin wumb owundu wumb paki tok nengin wumb yi ninjing, “Nim Barapas kindan wumb mołmun konu wanglı!” pa ninjing. ¹² Pe Pailos ek nga nipi wumb ngum, “Pe enim Jura wumb nge king enim niłmin wu ei kin, nipe oł endi ermbii?” pa nim. ¹³ Wumb wii nga tu wunjung, “Eim ond peri ełe nil tei!” pa ninjing. ¹⁴ Pe Pailos ek nipi wumb ngum, “Nimbił erang? Nipe oł kis endi eim erim?” Ba wumb ek nik

nga wii tunjung, “Eim ond peri eļe nil to!” pa ninjing. ¹⁵ Yi miļ, pe Pailos wumb ek taki taki nipi, ka piingii ni piipi kin wumb ngum. Pe eim yi miļ erim ei Barapas sipi, wumb kin kindang pum. Jiisas sipi, opu orung wumb mulnjung konu eļe ngum. Ngang kin, opu wumb ond peri eļe eim nil tumun, ni kepii tok sipnjing.

*Opu Wumb Jiisas Kin Ek Buļ Morung Ninjing
(Masyu 27:27-31, Jon 19:2-3)*

¹⁶ Pe opu wumb Jiisas sik, orung sipik tep eļmin owundu wu nge ngii konu eļe tuk sipnjing. Sipik kin, opu wumb kopur wii tangin kin, pei onjung. ¹⁷ Nga opu wumb Jiisas konduk kundii endi kindnjing. Nga opu wumb peng kon endi kan gaļ muļum endi sik enjing, peng kon ei Jiisas peng eļe pendnjing. ¹⁸ Pe Jiisas tungii pendik yi ninjing, “O Jura wumb ei nge King,” pa ninjing. ¹⁹ Nga opu wumb goļ miļ epi endi sik, Jiisas peng eļe kepii tunjung. Pe wumb eim jipambil tunjung. Pe en enim eim kin men tok kend tok mani molk kin, ka wii piinjing. ²⁰ Piik kin, pe Jiisas kin ek ngok poru nik, Jiisas konduk kundii si kindik, nga Jiisas eim konduk nga eim kin kindnjing. Kindik kin, pe Jiisas sipik, ond peri eļe tungii nge sipnjing.

*Jiisas Ond Peri Eļe Nil Tunjung
(Masyu 27:32-44, Luk 23:26-43, Jon 19:17-27)*

²¹ Nga wu endi Saimon, Sairiin konu eļe orung opu, kangi wu Aleksandir kin Rupus taļ nge arim, opu konu owundu eļe tuk bii, ni om. Opu kin, pe opu wumb ek dinga yi ninjing, “Nim Jiisas ond peri ko wunjii!” pa ninjing. ²² Nga wumb

Jiisas sipik, konu endi tor sipnjing konu ei embe Golkasa. Sinim embe ei ak topun yi ninmin, “Konu wumb peng embil konu.” ²³ Nga wumb kopur Jiisas wain kin ond mong kindnjing epi ei Jiisas ngungii nge tu wunjung; ba Jiisas ei epi nunerim. ²⁴ Pe opu wumb Jiisas ond peri elege nil tunjung. Pe eim konduk ni epi ei opu wumb en enim mok tok sinjing. Pe opu ond wumb ku kembis mil epi ei kinjmał erik kin konduk ei singin nik enjing. Epi ombu ni simba nge nik enjing. ²⁵ Pe kunum eni angil orung nga kapił kapli kopiiring, eim ond peri elege sik tonu kindnjing. ²⁶ Pe tonu embe pulnjung, eim kos enjing mil embe yi mil pulnjung, “Jura Wumb King,” ninjing. ²⁷ Nga Jiisas pim konu elege mandi wu tał ond peri elege pinjngił. Wu tał opu erkił kin epi waning sikił ełmbił. Wu endi Jiisas angil tundung tonu kindik, nil tunjung. Nga endi sik, Jiisas angil taring tonu kindik nil tunjung. ²⁸ (Pe Gos ek ok pulk mil keimi tor onum. Ek ei yi mil ninim, “Enim wumb kis kin mułum ni kenjing.”)

²⁹ Pe wumb ok puk erik, eim kin ek kis nik ngunjung. Wumb peng ak mak erik yi ninjing, “Nim wu men ngii top kis erpi, nga kunum tekliki nga tekmbii,” nin wu. ³⁰ “Pe ninim paki to! Tokun, nim ond peri elege si kindkin, mani wa!” ³¹ Yi mil ku, wumb kułmał kałiłmin wumb kin, wumb mon tołmun wumb kin, ek kis nik Jiisas ngunjung ku. Pe wumb en enim ek nik piinjing, “Eim wumb eipi kin paki tum, ba ei eim kapli paki tunermba!” ³² Kapli, Gos kindim wu Krais ei Esrel wumb king, eim ond peri elege si kindkin,

mani wangli! Wang kin, sin kanpin, pii gii nimin wu ei wumb paki tumbii ni orum ni kenmin,” pa ninjing. Wu tał Jiisas kin ouni nil tunjung, wu tał yi ku ek nikił Jiisas ngunjnguł.

Jiisas Kułum Poru Nim

(*Masyu 27:45-56, Luk 23:44-49, Jon 19:28-30*)

³³ Nga tinga konu beli pałim kunum ei, mei konu orung orung pei emii pim. Emii pepi pang, konu pou neng konu eni tekliki erim. ³⁴ Pe pou neng konu eni tekliki erang kin, Jiisas wii dinga tum. “Eloi, Eloi, Lama Sambaksanii.” Sinim ek ei ak topun yi nimin, “Na Gos! Na Gos! Nim na nimbił erang na si kindin?” ³⁵ Pe wumb kopur mandi mulnjung wumb ek ei piinjing. Piik ek yi ninjing, “Piyeil! Wu Elainja ni wii tonum,” pa ninjing. ³⁶ Pe wu endi sikir pupu, ep noł epi endi sipi noł wain ełe tuk kindim, epi kumbii ełim epi ei sipi, Jiisas ngum. Pe wu ei yi nim, “Sinim tep er mołpun kinamin, pe Elainja opu, Jiisas ond peri ełe sipi mani simba min?” ³⁷ Nga Jiisas eim dinga wii topu kin, eim kułum.

³⁸ Pe alap owundu endi men ngii ełe pim, ei tonu piltan topu, mer mani tor pupu topu, orung orung pum. ³⁹ Pe opu ełmin wumb tep ełim wu, Jiisas pim konu mandi opu angpi kenim ni Jiisas kułmba mił yi erim. Pe eim ek nim, “Keimi mendpił, wu ei Gos kingam,” pa nim. ⁴⁰ Nga amb kopur mulnjung ei turii mił yi angk, kanik mulnjung. Molk kin, tuk endi mułum ei, Mariya Makandala mułum, nga endi Mariya Jeims mam ekii kin Josis, pe endi Salom mułum. ⁴¹ Kumb ok Jiisas Galili konu multum kunum ełe, amb ombu

eim kin ekii sik eim paki tołmun. Pe amb pei eipi mulnjung konu ei, en enim Jiisas kin Jerusalem konu ełe onjung.

Jiisas Tukpu Ełe Pendnjing

(*Masyu 27:57-61, Luk 23:50-56, Jon 19:38-42*)

⁴²⁻⁴³ Nga kunum pou neng, Josep Arimasiya konu ełe mołpu om. “Eim kos piiłim wu num, ka wii mołum,” pa niłmin. Eim yi ku, Gos kunum tep ermba omba nipi, kui erpi mołułum. Pe yi mił, Josep eim ngii ełe nirik pupu, Pailos kumb ełe engim. Pe eim mund mong kulerim mon! “Pe na Jiisas ngenj simbii ond,” pa nipi pum. ⁴⁴ Pe Pailos noman embin top piim. Pe opu ełmin wu endi kii sim, “Eim kułum poru nim min?” ⁴⁵ Eim opu wumb tep elim wu ek piipi poru nipi om. Opu, Josep kin ek nim, “Eim ngenj ei kapłi sinjii,” pa nim. ⁴⁶ Josep eim alap kuru endi top erim. Pe eim Jiisas ngenj sipi mani tu wum. Pe eim alap kuru sipi, Jiisas ngenj ełe kum tum. Pe sipipi, komung endi tukpu sim, konu ełe mani kindim. Pe tukpu sinjing, ei ku tukpu owundu pendnjing. Pe Josep eim ku endi sipi, tukpu ełe pandi tum. ⁴⁷ Nga Amb Mariya Makandala kin Mariya endi Josis mam, amb tał kan mulnjunguł. Pe tukpu ełe Josep Jiisas sipi mani kindpi kankił mulnjunguł.

16

Jiisas Angpi Konj Tonu Pum

(*Masyu 28:1-8, Luk 24:1-12, Jon 20:1-10*)

¹ Nga kor kunum pupu poru neng kin, Mariya Makandala kin amb Mariya Jeims mam kin Salom, en enim kopung ni epi muru ka tum epi ei

top enjing. Erik, sipik Jiisas nenj kopung erngii nge sipnjing. ² Kor niłmin kunum ei opu pang kin, kopiiring eni tang, wumb en enim wumb tukpu konu ełe punjung. ³ Puk kin, en enim ek yi ninjing, “Wumb nii opu, ku owundu ei sipi ak tang, sinim wumb tukpu konu nirik bin,” pa ninjing. ⁴ Pe en enim kenjing ni, ku owundu tukpu eèle pim ni pinerim mon! Wu endi ku ei sipi, ak topu kindim pim. Pe ku ei ku owundu wii mułum. ⁵ Nga wumb tukpu eèle tuk punjung. Puk kin kenjing ni, wu kangi wu endi angil tundung orung mułum. Mułum wu, eim konduk kuru olt endi kindim wu ei kanik, puku sinjing. ⁶ Pe wu ei ek nipi ngum, “Enim puku sinenei! Enim Jiisas Nasares konu eèle wu ei enim kuruk onmun, wumb eim sik, ond peri eèle nil tunjung. Ba pe eim angpi nga konj pum. Pupu kin, eim ya eèle mulałim. Kinei! Eim pendnjing konu eèle kinei! ⁷ Ba enim puk, eim ekii siłmin wumb kanik ningii! Pe Piisa kanik ningii ku! ‘Jiisas eim ok Galilii konu eèle ok pum, yi mił eim ek nipi ngurum. Enim eim kekingii,’ ” pa nim. ⁸ Nga amb ombu nga sikir tor punjung. Puk kin, en enim tukpu ei si kindik, tungu punjung. Puk kin, en enim mund mong tang, en enim noman tuk eèle mił pinerim. Pe en enim wu endi kin ek tingnenjing. Nimbił erang, en enim mund mong tum.

*Mariya Makandala Eim Jiisas Kenim
(Masyu 28:9-10, Jon 20:11-18)*

⁹ Kopiiring ok mendpił kunum kumna, Jiisas eim angpi nga tonu pum. Pe eim opu Mariya Makandala mułum konu eèle pum. Amb ei ok,

Jiisas gui kis angił orung nga tał to tor kindim. ¹⁰ Pe Mariya eim pupu, wumb ok Jiisas ekii siłmin wu ombu kanpi nim. Pe wu ombu noman embin erang, ke nik mulnjung. ¹¹ Pe Mariya ek nipi wu ombu ngum, “Jiisas eim konj mułum, na kenj,” pa nim. Pe amb ei ek piik ek nim, ek ei pii gii ninenjing, mon!

Jiisas Nge Ekii Siłmbił Wu Tał Jiisas Emeiyas Andłam Ełe Kenjngił.

(Luk 24:13-35)

¹² Pe ekii se, Jiisas ekii siłmbił wu tał konu ełe si kindkił, tor punjnguł. Pe Jiisas wu eipi mił, wu tał onjnguł konu ełe tor om. ¹³ Pe Jiisas ekii siłmbił wu tał nga orung pukuł. Jiisas ekii siłmin wu kopur mulnjung konu ełe kan ninjngił, ba wu ombu wu tał ek ei pii gii ninenjing.

Pe Jiisas Ekii Siłmin Wumb Eim Nge Kongun Ngum

(Masyu 28:16-20, Luk 24:36-49, Jon 20:19-23, Aposel 1:6-8)

¹⁴ Nga ekii se, Jiisas ekii siłmin wumb engki nga endeim molk, kuni nok kin, Jiisas mulnjung konu ełe tonu om. Jiisas ek dinga yi nim, “Enim pii gii dinga pinałim,” pa nim. “Pe en enim noman pirek ninim. Nimbil erang enim piinenjing? Wumb kopur kanik ninjing ba, ei pii gii ninenjing.”

¹⁵ Jiisas ek dinga nipi eim ekii siłmin wumb ngum, “Enim pei konu owundu orung orung pei ełe puk, na ek ka ningii. ¹⁶ Wumb kopur pii gii nik, noł pinjing kin, Gos eim paki topu sipi orung simba. Ba wu ombu pii gii ninenjing kin, kos owundu omba kunum ei eim oł embin tui eim

kin tonu omba. ¹⁷ Nga wumb kombur Gos kin pii gii ninjing kin, Gos eim jep oł er sipi, peni elege kindmba. Yi mił, na embe elege ek nik gui kis ei to tor kindik si kindngii,” pa nim. “Pe wumb ek ei endi mił ningii. ¹⁸ Wumb ombu ka wembii angil elege embilngii, wembii ei wumb tolum epi ei enim tunermba. Wumb kombur to kondulum epi tumba ei kulerngii. Wumb endi kis ermba piingga, ei enim ngenj elege embilngii. Embilangin kin, wumb ening tumba ei poru nimba,” pa nim.

*Jiisas Gos Eim Epin Konu Elege Tonu Sim
(Luk 24:50-53, Aposel 1:9-11)*

¹⁹ Yi mił, pe Jiisas Owundu ek nipi poru neng kin, Gos ei epin konu elege tonu sim. Pe Jiisas Gos angil tundung orung mołum. ²⁰ Pe Jiisas ekii siłmin wumb ei punjung. Puk kin, Gos nge ek ka ei konu orung orung wumb pei kanik nik ngunjung. Nga Owundu en enim kin ouni kongun er endim. Nga en enim ek nik jep oł enjing ei, Owundu eim er dinga kindim ku.

**Gos Nge Ek Ka Ei Sinim Kin Ngolum
The New Testament in the Nii Language of Papua New
Guinea
Nupela Testamen long tok ples Nii long Niugini**

copyright © 1980 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nii

Dialect: Central Wahgi

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2018-04-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

57529bce-9e23-5350-904d-243a1b359818